

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

**Diplomsko delo
univerzitetnega programa**

**MEDNARODNOPRAVNO VARSTVO
ČLOVEKOVIH PRAVIC**

Tamara Kreže

Ljubljana, maj 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

Diplomsko delo
univerzitetnega programa

MEDNARODNOPRAVNO VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC

Kandidatka: Tamara Kreže
Številka indeksa: 04034167

Mentorica: Doc. dr. Alenka Kuhelj

Ljubljana, maj 2010

POVZETEK

Človekove pravice in temeljne svoboščine so pomembna vrednota vsake družbe. Zelo pomembno je, da se zavedamo njihove pomembnosti in skrbimo za njihovo uresničevanje. Med prvimi organizacijami, ki so se zavedale pomembnosti človekovih pravic in temeljnih svoboščin, sta bili Organizacija združenih narodov in Svet Evrope. Ti mednarodni organizaciji sta se zavzeli za človekove pravice in jih zavarovali s številnimi mednarodnimi konvencijami, deklaracijami in protokoli. Kasneje je varovanju človekovih pravic posvetila svojo pozornost še Evropska unija.

Zavedanje o pomembnosti človekovih pravic se je pojavilo po 2. svetovni vojni, ko je bila Evropa porušena in obubožana ter tik pred izbruhom nove, tretje vojne. Evropske države so bile razdeljene, zato je bilo potrebno najti temelje, na katerih bi se lahko vzpostavil dialog o tem, kaj storiti in na podlagi katerih vrednot naj se demokratične države povežejo, da s skupnimi močmi preprečijo nove spopade in novo vojno.

V svoji diplomski nalogi obravnavam obširno področje človekovih pravic. Pozornost posvečam predvsem mednarodnim organizacijam, ki so pomembno vplivale na razvoj spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, to so Svet Evrope, Organizacija združenih narodov (OZN) in Evropska unija (EU). Obravnavam tudi nekatere izmed številnih mednarodnih dokumentov, ki so jih te organizacije izdale za zavarovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin v svetu.

Ključne besede: človekove pravice in temeljne svoboščine, Organizacija združenih narodov, Svet Evrope, EU, Splošna deklaracija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Listina o človekovih pravicah, Evropsko sodišče za človekove pravice, Sodišče evropskih skupnosti, varuh človekovih pravic.

SUMMARY

Human rights and fundamental freedoms are essential values of every society. It is very important to be aware of their importance and to care for their implementation. Among the first organizations that were aware of the importance of human rights and fundamental freedoms, were the United Nations and the Council of Europe. These international organizations have advocated for human rights and protected them with a number of international conventions, declarations and protocols. The European Union has also turned its attention towards human rights and fundamental freedoms .

Awareness of the importance of human rights was raised from 2nd World War, when Europe had been demolished and just before an outbreak of a new, third war. European countries have been distributed, and therefore it was necessary to find the foundation on which we can establish a dialogue, on what to do, and which values of a democratic state are linked to work together to prevent new conflicts and new wars.

In my diploma I am writing about extensive area of human rights. Particular attention will be paid to the international organizations that have significantly influenced the development of human rights and fundamental freedoms, to the Council of Europe, The European Union (EU) and the United Nations. I will also addresses some of the many international documents, which are issued by these organizations for the protection of human rights and fundamental freedoms in the world.

Keywords: human rights and fundamental freedoms, the United Nations, Council of Europe, The European Union, the Universal Declaration of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, Bill of Human Rights, Court of Justice of the European Communities, the European Court of Human Rights, Ombudsman.

KAZALO

POVZETEK.....	ii
SUMMARY.....	iii
1 UVOD.....	1
2 POJEM TEMELJNIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN	4
3 IZVOR IN ZGODOVINSKI RAZVOJ ČLOVEKOVIH PRAVIC	6
4 PRAVNO IN SODNO VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC	10
4.1 PRAVNO VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC.....	10
4.2 SODNO VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC	13
5 MEDNARODNO PRAVNO VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN	16
5.1 EU IN ČLOVEKOVE PRAVICE.....	17
5.1.1 Evropski parlament in varstvo človekovih pravic	18
5.1.2 Evropski varuh človekovih pravic	20
5.1.3 Sodišče evropskih skupnosti.....	21
5.1.3.1 Postopek pred Sodiščem evropskih skupnosti.....	24
5.1.3.2 Sodišče evropskih skupnosti in varovanje človekovih pravic	25
5.1.4 Lizbonska pogodba.....	28
5.1.5 Listina o temeljnih pravicah EU	30
5.1.5.1 Vsebina Listine o temeljnih pravicah EU.....	31
5.2 SVET EVROPE - NAJPOMEMBNEJŠI MEDNARODNI ORGAN ZA VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN	34
5.2.1 Vloga in cilji Sveta Evrope.....	34
5.2.2 Organi in institucije Sveta Evrope	35
5.2.2.1 Generalni sekretar.....	36
5.2.2.2 Parlamentarna skupščina Sveta Evrope.....	36
5.2.2.3 Odbor ministrov	37
5.2.2.4 Kongres lokalnih in regionalnih oblasti.....	37
5.2.2.5 Komisar za človekove pravice.....	37
5.2.3 Evropsko sodišče za človekove pravice.....	38
5.2.3.1 Postopek pred Evropskim sodiščem za človekove pravice.....	40
5.2.4 Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin	42
5.2.4.1 Vsebina Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin.....	43
5.3 ORGANIZACIJA ZDRUŽENIH NARODOV.....	48
5.3.1 Splošna deklaracija o človekovih pravicah in svoboščinah.....	50

5.3.2	Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah	54
5.3.3	Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah	56
6	ZAKLJUČEK.....	58
	LITERATURA IN VIRI.....	64
	SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC	68
	IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA	69

1 UVOD

V diplomski nalogi pozornost posvečam človekovim pravicam, predvsem mednarodnopravnemu varstvu človekovih pravic. Za mednarodnopravno varstvo človekovih pravic so zelo pomembne organizacije, ki so veliko naredile na tem področju, to so Organizacija združenih narodov, Svet Evrope in EU. Te mednarodne organizacije so izdale številne mednarodne dokumente, konvencije, deklaracije in protokole, da bi zagotovile spoštovanje človekovih pravic in jih zavarovale v evropskih in drugih državah.

Po tem, kako in v kolikšni meri država priznava in spoštuje človekove pravice, se lahko sklepa, kako demokratična je.

»Če država ne zagotavlja vsaj minimalne ravni varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki je določena z mednarodnimi dokumenti o varstvu človekovih pravic (predvsem s Splošno deklaracijo človekovih pravic in z EKČP), potem tako Svet Evrope in Evropska unija kot tudi OZN državi dejansko ne priznavajo značaja demokratičnosti in pravnosti.«

(Teršek, 2004, str. 105)

Področje raziskovanja v diplomski nalogi so človekove pravice in temeljne svoboščine ter mednarodnopravno varstvo le-teh.

Pravo mora zaščititi pravice in svoboščine posameznikom nasproti diskriminaciji, bodisi s strani drugih posameznikov, skupine posameznikov ali države.

Subjekti mednarodnega prava so tako individualne osebe kot tudi države. Za kršitev načel mednarodnega prava morajo pravno odgovarjati tako države kot tudi posamezniki, zato morajo biti tudi človekove pravice in svoboščine zaščitene z mednarodnim pravnim varstvom.

Človekove pravice so neodtujljive in prirojene, kar pomeni, da pripadajo vsakomur že ob rojstvu in ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, versko pripadnost, politično ali drugo prepričanje, narodnost ali socialni izvor, premoženje, rojstvo ali kakšno drugo okoliščino. So pravice vseh ljudi, ki ne smejo biti kršene. Da pa se te pravice ne kršijo, morajo biti ustrezno pravno zavarovane. Podlago za pravno varstvo imajo te pravice v mednarodnih dokumentih, ki jih morajo države podpisnice ustrezno implementirati v svoj pravni sistem ter jih ustrezno pravno zavarovati in poskrbeti, da se jih spoštuje in se jih ne krši. Ustrezno zavarovane so le, če imajo pravno podlago v ustavi, zakonu in v podzakonskih aktih. V različnih državah po svetu imajo to področje različno urejeno, kot podlaga vsem pa služi Splošna deklaracija o človekovih pravicah, ki je temelj pravnega varstva človekovih pravic tako pri nas kot po svetu, ter drugi akti, ki so jih sprejele Organizacija združenih narodov, Svet Evrope ter EU. Države podpisnice morajo take dokumente implementirati v svojo pravno ureditev ter jih tudi dosledno uresničevati in spoštovati. V diplomski nalogi se bom poglobila v vsebino nekaterih najpomembnejših takšnih mednarodnih aktov.

Cilj in namen diplomske naloge je predstavitev mednarodnopravnega varstva človekovih pravic in svoboščin, ki se zagotavlja s Splošno deklaracijo človekovih pravic iz leta 1948. Na podlagi te deklaracije je nastalo mnogo deklaracij in konvencij, ki so osnova mednarodnopravnega varstva človekovih pravic, za njihovo varovanje pa so bile ustanovljene številne institucije. Takšna institucija je na primer Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP), ki ima svoj sedež v Strasbourgu v Franciji. Evropsko sodišče za človekove pravice je ustanovil Svet Evrope kot eno izmed najpomembnejših institucij za zavarovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Namen naloge je predstaviti mednarodne organizacije in institucije, ki skrbijo za širitev, promocijo in varovanje človekovih pravic, ter nekaterih pomembnejših dokumentov s področja človekovih pravic, ki so jih te institucije izdale. V diplomski nalogi se bom torej poglobila v pravne podlage za varovanje človekovih pravic posameznikov v nasprotju do državnih organov ter opisala institucije, ki take pravice tudi varujejo in zagotavljajo.

Pri izdelavi diplomske naloge bom uporabila predvsem študijo domače in tuje literature s področja človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter virov na internetu.

V diplomskem delu se bom najprej posvetila pojmu temeljnih človekovih pravic in svoboščin, izvoru in zgodovinskemu razvoju človekovih pravic. Zanimalo me bo predvsem, kdaj se je pojavilo zavedanje o pomenu človekovih pravic, kdaj se je pojavila težnja po njihovem zavarovanju. Nato se bom posvetila posameznim človekovim pravicam, opisala najpomembnejše in temeljne, tiste, ki jim je potrebno posvetiti največ pozornosti.

V drugem delu svoje diplomske naloge bom pozornost posvetila mednarodnopravnemu varstvu človekovih pravic. Tu me bo zanimalo predvsem, kakšno vlogo na področju mednarodnega varstva teh pravic odigrajo OZN, Svet Evrope ter EU. Nekoliko večjo pozornost bom namenila ravno Svetu Evrope, saj velja za najpomembnejši mednarodni organ na področju varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Posvetila se bom ustanovitvi, vlogi ter ciljem Sveta Evrope, pa tudi eni izmed njegovih najpomembnejših institucij - Evropskemu sodišču za človekove pravice, ki skrbi za varovanje človekovih pravic.

Pozornost bom posvetila tudi mednarodnim dokumentom s področja varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Večino najpomembnejših sta sprejela Organizacija združenih narodov in Svet Evrope. Za najpomembnejši dokument se s tega področja šteje Splošna deklaracija človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki jo je leta 1948 sprejela Organizacija združenih narodov. Drug zelo pomemben dokument s tega področja pa je Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki jo je sprejel Svet Evrope leta 1950, torej kmalu po sprejetju Splošne deklaracije o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. Ta konvencija predstavlja temelj nadaljnjemu mednarodnopravnemu varstvu človekovih pravic in svoboščin, saj jo morajo države podpisnice upoštevati in njena načela vgraditi v svoje pravne sisteme.

Oba dokumenta sta zelo pomembna, saj na njiju temeljijo vsi nadaljnji dokumenti o človekovih pravicah ter večina ustav evropskih držav.

Zelo pomemben pa je tudi najnovejši dokument s tega področja, ki je bil sprejet pod okriljem EU, to je Listina o temeljnih pravicah. Ta dokument se zgleduje po Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, vendar pa gre po svoji vsebini še dlje, saj poleg že znanih starejših pravic vsebuje tudi nekatere novejši pravice, ki so primernejše današnjemu času. V svoji diplomski nalogi me bo zanimala vsebina te listine in po čem se razlikuje od Splošne deklaracije in Evropske konvencije o človekovih pravicah.

Seveda je bilo sprejetih tudi veliko drugih dokumentov s področja človekovih pravic, npr. Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah in Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, sprejeta v okviru Organizacije združenih narodov (nekateri drugi dokumenti, sprejeti v okviru Organizacije združenih narodov, so še Konvencija o statusu beguncev, Konvencija Združenih narodov o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk, Konvencija proti mučenju, Konvencija o otrokovih pravicah ipd.), ter številne konvencije Sveta Evrope (Evropska kulturna konvencija, Evropska konvencija o izročitvi, Evropska konvencija o medsebojni pomoči v kazenskih zadevah, Evropski kodeks o socialni varnosti, Evropska konvencija o zatiranju terorizma, Evropska listina lokalne samouprave, Evropska socialna listina, Evropska konvencija o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja, Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin ipd.). Svet Evrope, Organizacija združenih narodov in EU so naredile zelo veliko na področju človekovih pravic, zato v svoji diplomski nalogi pozornost posvečam le najpomembnejšim dosežkom teh organizacij.

2 POJEM TEMELJNIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN

Človekove pravice so tiste, ki pripadajo vsakomur zato, ker je človek, ne glede na raso, barvo, spol, jezik, vero, politično ali drugi prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali katerokoli drugo okoliščino. Pridobljene so z rojstvom. So pravice vseh ljudi, zapisane v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah ter v številnih konvencijah. V Sloveniji, in tudi v mnogih drugih državah, so človekove pravice in temeljne svoboščine zapisane tudi v Ustavi ter podane v zakonih.

»Človekove pravice so naravne, prirojene, neodtujljive in nezastarljive. Pripadajo vsakomur, ne glede na spol, nacionalnost, raso, versko, politično ali drugo prepričanje, jezik, izobrazbo, rojstvo, gmotno stanje, družbeni položaj itd. Tudi varstvo teh pravic pred sodišči ali drugimi državnimi organi je zagotovljeno vsakomur enako. Posamezniki imajo tudi pravico zahtevati odpravo posledic, ki so nastale s kršitvijo pravic.« (Ministrstvo za javno upravo. Človekove pravice in temeljne svoboščine)

Če bi poskušali opredeliti pojem človekovih pravic, bi rekli, da so to pravice, ki pripadajo posamezniku ali družbeni skupini kot posledica dejstva, da je človek s pravnimi pravili zavaroval temeljne človekove vrednote. Človekove pravice so predpostavka demokracije in pravice države ter institucionalni (pravni) temelj človekove politične in osebne svobode, dostojanstva, varnosti, enakosti itd. (JAMNIK. Človekove pravice in temeljne svoboščine)

Človekove pravice so torej tako pomembne, da morajo biti ustrezno pravno zavarovane. To področje mora imeti urejena vsaka »prava« demokratska država.

Sama funkcija temeljnih pravic je zagotavljanje, vzdrževanje in razvoj vrednostne substance družbene skupnosti ter obramba pred posegi države v avtonomno sfero posameznika. Pravice večinoma postavljajo omejitve svobodi izvajanja moči državnih oblasti in okoli posameznika postavijo določeno področje svobode.

Človekove pravice torej varujejo posameznika predvsem pred državo, da le-ta nad njim ne izvaja samovolje.

Splošna deklaracija poudarja, da pri uživanju pravic in svoboščin ni dopustno razlikovanje, katerega podlaga bi bil politični, pravni oz. mednarodni položaj dežele ali ozemlja, ki mu posameznik pripada. To pomeni, da človekove pravice in temeljne svoboščine uživajo vsi, tudi pripadniki držav ali ozemelj, ki niso neodvisna oz. so pod skrbništvom kake druge države.

Vsi ljudje se rodijo svobodni, vsem ljudem pripadajo človeško dostojanstvo in enake pravice. Nekatere pomembnejše človekove pravice in temeljne svoboščine so: pravica do življenja, do prostosti in do osebne varnosti, enakost vseh pred zakonom,

pravica do svobodnega gibanja in nastanitve, pravica do državljanstva, pravica do svobode misli, vesti in veroizpovedi, pravica do socialne varnosti, kulturne pravice, pravica do proste izbire zaposlitve, pravica do izobraževanja, svoboda govora, svoboda zbiranja in združevanja; prepovedano je suženjstvo in trgovanje s sužnji, mučenje ali okrutno, nečloveško ravnanje ali kaznovanje, prepovedana je tudi kakršnakoli diskriminacija. Posebnih pravic so deležni otroci in ženske ter družina. To so le nekatere izmed pravic, ki jih omenja Splošna deklaracija o človekovih pravicah. Vsebini Splošne deklaracije o človekovih pravicah se bom posvetila v nadaljevanju diplomske naloge.

Vsaka država nosi odgovornost, da vzpostavlja in zagotavlja učinkovite mehanizme varovanja človekovih pravic.

Področje varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin je tako pomembno, da se za varovanje teh pravic zavzemajo tudi številne mednarodne organizacije, ki poskušajo s konvencijami, deklaracijami in drugimi mednarodnimi dokumenti na to področje vnesti določene standarde, ki naj bi se jih držale vse države podpisnice. Prizadevajo pa si tudi za širitev in promocijo človekovih pravic po vsem svetu.

3 IZVOR IN ZGODOVINSKI RAZVOJ ČLOVEKOVIH PRAVIC

»Izraz oz. kategorija »človekove pravice« se je uveljavila šele po 2. svetovni vojni. Starejša izraza sta bila »natural rights« in »rights of Man« v prvih dokumentih o človekovih pravicah. Človekove pravice naj bi imele kot moralna, pravna in politična kategorija izvor v teoriji o naravnem pravu. Naravno pravo je tisto, kar narava (in ne država) zagotavlja vsem ljudem.« (JAMNIK. Človekove pravice in temeljne svoboščine)

Zgodovinske obravnave razvoja človekovih pravic se najpogosteje začnejo z Veliko listino svoboščin (Magna carta libertatum), ki je nastala leta 1215 v Angliji. Le-ta je omejevala moč angleških monarhov, katerih predstavnik je bil v tistem času kralj Ivan brez zemlje. Ta listina je bila prvi korak v dolgotrajnem zgodovinskem procesu, ki je pripeljal do vladavine zakona. V listini je bilo določeno, da se mora kralj odreči nekaterim pravicam, spoštovati določene pravne postopke in se strinjati, da njegovo voljo lahko omejuje zakon. Vsebovala je za takratno obdobje, pa tudi za danes, zelo pomemben člen, to je 39. člen, ki pravi, da noben svoboden človek ne sme biti prijat, zaprt, oropan zemlje, izobčen, pregnan ali uničen na kakršenkoli način brez veljavne sodbe ali zakona.

V Angliji so nastali tudi drugi dokumenti, ki zadevajo človekove pravice. Tako sta nastala leta 1679 Habeas Corpus Act in nato leta 1791 Bill of Rights.
(Po Krožek PREMIK. Pravno - zgodovinski priročnik za slovenščino v Italiji)

Leta 1776 je ustavodajna skupščina Virginije sprejela *Virginia Declaration of Rights*. Ta deklaracija je vplivala na vse kasnejše, predvsem na izjavo o neodvisnosti Združenih držav Amerike iz leta 1776.

V istem času je dozorela misel o temeljnih človekovih pravicah tudi v Evropi, kjer štejejo med predhodnike Tomaža Akvinskega, Francisca de Vitoria, Huga Grotiusa in Emmericha de Vattela. V Evropi se med pomembnejše listine na tem področju šteje Deklaracija o pravicah človeka in državljana (*La déclaration des droits de l'homme et du citoyen*), ki jo je odobrila francoska narodna skupščina leta 1789. Le-ta je imela velik vpliv na pravno ureditev človekovih pravic v poznejših meščanskih ureditvah. Bila je tudi najpomembnejša politična in pravna listina o človekovih pravicah, sprejeta v tedanjem času v Evropi. V tej Deklaraciji so bile priznane državljanske pravice, občina narava in veljava pravic človeka in državljana, razglašena so bila temeljna načela o državni ureditvi ipd. (Po Krožek PREMIK. Pravno - zgodovinski priročnik za slovenščino v Italiji)

To so bila prva prizadevanja na področju človekovih pravic.

Ideja o naravnih pravicah je vplivala na odpravo suženjstva (1865), nastanek prve delavnopravne zakonodaje, nastanek prvih sindikatov, humanitarnih organizacij in navsezadnje na Društvo narodov, v katerem so si prizadevali za jamstvo človekovih

pravic. Naravne pravice so postajale bistveni del ustavnih dokumentov. (Po Drugi svet, spletne tehnologije. Drago Jamnik - Moj e-dnevnik)

Ključni vpliv na nadaljnji razvoj človekovih pravic sta imela nacistična in druga svetovna vojna. Zlo, ki ga je povzročila druga svetovna vojna, je bilo spodbuda za nove pristope k pravnemu varstvu človekovih pravic tako na mednarodnem področju kot v notranji ureditvi posameznih držav. (Po Krožek PREMİK. Pravno - zgodovinski priročnik za slovenščino v Italiji)

Pravo »rojstvo« človekovih pravic pa predstavlja ustanovitev Organizacije združenih narodov (OZN) in sprejemanje novih ustav, ki so vključevale katalog temeljnih pravic. Ustanovna listina Združenih narodov temelji na načelu: »Združitev narodov s ciljem obvarovati bodoče rodove pred strahotami vojne in potrditi vero v temeljne človekove pravice, v dostojanstvo in vrednost človeške osebnosti, v enakopravnost med spoloma ter enakopravnost narodov«. Ustanovna listina sicer ne vsebuje kataloga osnovnih človekovih pravic, njihovo spoštovanje pa določa kot izhodišče delovanja Organizacije združenih narodov nasploh. Ideja takšne ureditve je bila, da Ustanovna listina uredi strukturo same svetovne organizacije, katalog človekovih pravic in mednarodni instrumentarij njihovega varstva pa bo urejen postopoma, s posebnimi mednarodnopravnimi dokumenti.

»Prvi temelj mednarodnopravnega varstva človekovih pravic predstavlja poleg Ženevskih konvencij (1949) **Splošna deklaracija o človekovih pravicah**. Le-to je sprejela generalna skupščina OZN 10. 12. 1948. Splošna deklaracija o človekovih pravicah vsebuje obsežen katalog človekovih pravic, katere bi naj države zajamčile in varovale v svojem pravnem redu.« (Lampe, 2004, str. 11)

Splošna deklaracija o človekovih pravicah je zelo pomembna pridobitev na področju človekovih pravic. V njej so zapisane pravice, ki jih morajo države spoštovati in jih ne smejo kršiti. Ker je bila Splošna deklaracija prvi takšen poskus mednarodnega zavarovanja in širjenja človekovih pravic, so se po njej zgledovali skoraj vsi naslednji takšni mednarodni dokumenti.

»V naslednjih desetletjih je mednarodna skupnost pod okriljem Združenih narodov sprejela več pravno obvezujočih konvencij, v katerih vsebovane garancije človekovih pravic morajo države zagotoviti oz. jih ne smejo kršiti. Prepoved posega državne oblasti v človekove pravice je osnovna ideja spoštovanja teh pravic. Ta t.i. negativna obveznost države je temeljna lastnost človekovih pravic »prve generacije«. To so temeljne človekove pravice in državljanske ter politične pravice. Institucionalizirane so bile s prvimi zgodovinskimi dokumenti o človekovih pravicah (Virginijska deklaracija o pravicah - 1776, Listina človekovih pravic - Bill of Rights 1791, Deklaracija o pravicah človeka in državljana - 1789). Z modernizacijo družbe pa so se porajale zahteve po spremenjeni vlogi države - to je aktivno omogočiti uživanje določenih pravic. Gre za t.i. pozitivno obveznost države, na katerih temeljijo ekonomske in socialne pravice. Te pravice razvrščamo v »drugo generacijo« človekovih pravic. Teoretično pa tej klasifikaciji sledi »tretja generacija« kolektivnih

pravic, ki zadevajo človekove pravice skupin (narodov, manjšin, celotne populacije itd.)« (Lampe, 2004, str. 12)

Vse izmed omenjenih generacij človekovih pravic so zajamčene z mednarodnim pravom.

Vendar je do konvencij, ki bi obravnavale izrecno človekove pravice, prišlo šele leta 1966. Generalna skupščina OZN je 16. 12. tega leta izglasovala Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ki je stopil v veljavo 3. 1. 1976, ter Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, ki je stopil v veljavo 23. 3. 1976. Več o obeh paktih v poglavju 6.3.

Velik korak naprej je bil storjen z ustanovitvijo Odbora za človekove pravice na osnovi 28. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah (23. 3. 1976). Temu odboru morajo države, ki so pristopile k paktu, poročati o izvajanju njegovih določil, druge države podpisnice pa se lahko pritožijo zaradi kršitve določil s strani tretje države. Po fakultativnem protokolu se lahko pritožijo zaradi kršitve s paktom zajamčenih pravic tudi posamezniki. Odbor zaseda enkrat letno v New Yorku in dvakrat letno v Ženevi. Drugi velik korak naprej je bil storjen leta 1994 z imenovanjem Visokega komisarja za človekove pravice, s sedežem v Ženevi.

Prizadevanje za pospeševanje in varstvo človekovih pravic je dobilo najvišje pooblastilo z *Deklaracijo o pravici in odgovornosti posameznikov, skupin in družbenih organov za pospeševanje in varstvo splošno priznanih človekovih pravic in temeljnih svoboščin*, ki jo je Generalna skupščina OZN odobrila leta 1999. (Po Krožek PREMIK. Pravno - zgodovinski priročnik za slovenščino v Italiji)

Za področje človekovih pravic je bila zelo pomembna tudi ustanovitev Sveta Evrope leta 1949, ki je kasneje vzpostavil pravo mrežo aktov in institucij, namenjenih varovanju človekovih pravic. Ustanovljen je bil za tesnejše povezovanje zahodnoevropskih držav in je odigral zelo pomembno vlogo na področju varstva človekovih pravic in svoboščin.

»S **Konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin**, ki je bila podpisana 4. 11. 1950 in je stopila v veljavo 3. 9. 1953, je bil postavljen temelj za stvarno varstvo človekovih pravic. Člen 29 je predvidel ustanovitev Evropske komisije za človekove pravice (1954) in Evropsko sodišče za človekove pravice (1959). Konvencija je bila kasneje dopolnjena z več protokoli, od katerih je 11. (podpisan 11. 5. 1994, stopil v veljavo 1. 11. 1998) ukinil Evropsko komisijo za človekove pravice.« (Krožek PREMIK. Pravno - zgodovinski priročnik za slovenščino v Italiji)

Evropska konvencija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah predstavlja temelj nadaljnjemu mednarodnopravnemu varstvu človekovih pravic in svoboščin, saj jo morajo države podpisnice upoštevati in njena načela vgraditi v svoje pravne sisteme.

V 90. letih je Svet Evrope ustanovil še 2 organa, ki se ukvarjata s človekovimi pravicami. Najprej je ustanovil (9. 10. 1993) Evropsko komisijo proti rasizmu in nestrpnosti, kasneje (7. 5. 1999) pa še Urad komisarja za človekove pravice.

(Po Krožek PREMIK. Pravno - zgodovinski priročnik za slovenščino v Italiji)

S človekovimi pravicami se je in se še vedno veliko ukvarja EU, ki je s podpisom Lizbonske pogodbe leta 2009 pridobila svojo Listino o temeljnih pravicah, v kateri so zapisane tako že znane pravice po zgledu Evropske konvencije o varovanju temeljnih pravic in svoboščin kot tudi nekatere novejšje pravice, bolj prilagojene času, v katerem živimo. Sicer pa se s človekovimi pravicami v okviru EU ukvarja tudi Evropski parlament in Evropski varuh človekovih pravic ter Sodišče evropskih skupnosti v Luxembourggu.

4 PRAVNO IN SODNO VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC

4.1 PRAVNO VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC

Pravno so človekove pravice in temeljne svoboščine zavarovane z mednarodnimi dokumenti. Najpomembnejši takšen dokument je predvsem Splošna deklaracija o človekovih pravicah in svoboščinah, ki jo je izdala OZN in je služila kot zgled nadaljnjim dokumentom. Zelo pomembni sta še Evropska konvencija o varovanju človekovih pravic ter Listina o temeljnih pravicah EU. Človekove pravice torej varujejo mednarodne organizacije, te so OZN, Svet Evrope in EU. Te organizacije so poleg deklaracij in konvencij, ki so jih izdale na tem področju, za samo zavarovanje človekovih pravic poskrbele tudi s številnimi institucijami, kot je Evropsko sodišče za človekove pravice Sveta Evrope ali Sodišče evropskih skupnosti EU. Človekove pravice pa so zavarovane tudi na ravni samih držav, in sicer imajo pravno varstvo v njihovih ustavah in zakonih.

Po razširjenem prepričanju ima kazensko pravo dve temeljni funkciji: varstveno (protektivno) in jamstveno (garantno). V svoji varstveni razsežnosti kazensko pravo varuje temeljne družbene vrednote, ki so v sodobnem času artikulirane predvsem kot človekove pravice in temeljne svoboščine (življenje, telesna in duševna nedotakljivost, zasebnost, lastnina) ter kot predpogoji za obstoj ustrezne družbene ureditve. Osnovno sredstvo, s katerim kazensko pravo uresničuje varstveno funkcijo, je represija oziroma kaznovanje. V svoji jamstveni razsežnosti pa kazensko pravo posamezniku zagotavlja varstvo pred morebitnim samovoljnim, nezakonitim in nečlovečnim delovanjem državnega represivnega aparata. Jamstvena funkcija se izraža v različnih prepovedih čezmernih posegov represivnega aparata v posameznikove človekove pravice in v oblikovanih učinkovitih mehanizmih nadzora in sankcioniranja v primeru kršitev teh prepovedi. (Po Bošnjak, 2004, str. 73)

»Zaradi uveljavitve jamstvene funkcije v kazenskem postopku so se tako v pozitivnem pravu, še posebej pa v življenju tega prava, oblikovale mnoge temeljne človekove pravice in svoboščine. Razdelimo jih lahko v 3 osnovne skupine: namreč na tiste, ki so namenjene poštenemu sojenju, na tiste, ki so namenjene uokvirjenju omejevalnih ukrepov, in tiste, ki so namenjene zagotovitvi pravilnosti in avtoriteti sodne odločbe.« (Bošnjak, 2004, str. 73)

Bistvene formalne pravne vire s področja človekovih pravic in temeljnih svoboščin v kazenskem postopku, ki veljajo pri nas in tudi v večini drugih držav, je mogoče razdeliti na 2 skupini: na mednarodne in notranje. Med mednarodnimi formalnimi pravnimi viri sta pomembna predvsem Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah ter Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic (v nadaljevanju EKČP) Sveta Evrope. Poleg besedila EKČP sta izjemnega pomena za slovensko kazensko procesno pravo tudi judikaturi Evropskega sodišča za človekove pravice. Med mednarodnimi dokumenti s področja človekovih pravic ima seveda velik ugled tudi Splošna deklaracija človekovih pravic, ki pa nima takšne pravne obveznosti kot prej

navedena dokumenta, ki sta mednarodni pogodbi. Poleg teh splošnih mednarodnih virov so za človekove pravice v kazenskem postopku tako po formalni kot po materialni plati pomembni tudi nekateri drugi, posebniji, npr. Konvencija OZN proti mučenju in delovanje organov, ki so jih oblikovali za spremljanje spoštovanja določb teh dokumentov. Med notranjimi formalnimi pravnimi viri pa je najpomembnejša ustava skupaj z judikaturou Ustavnega sodišča. Določbe ustave s tega področja so konkretizirane v različnih podustavnih pravnih aktih, ki se uporabljajo v kazenskem postopku, predvsem v Zakonu o kazenskem postopku. (Po Bošnjak, 2004, str. 74)

Človekove pravice so torej pravno zavarovane tako mednarodno kot tudi v pravnih redih posameznih držav. Pravno podlago imajo v zakonih in v ustavi, le-ti pa so oblikovani po mednarodnih standardih. Tako so pri nas človekove pravice ustavna kategorija, ureja jih že sama ustava, njihovo urejanje pa je prepuščeno tudi zakonom.

Ustava je hierarhično najvišji pravni akt v državi. Funkcija vsake demokratične in sodobne ustave je predvsem v tem, da na normativni ravni predvidi in uredi najbolj pomembne vrednote določene družbe oz. države. Za učinkovito uresničevanje ustavnih določb skrbi na operativni ravni Ustavno sodišče, ki presoja skladnost zakonskih in podzakonskih aktov z ustavo. Ustavno sodišče skrbi predvsem za to, da posamični predpisi ne posegajo v ustavno varovane človekove pravice in temeljne svoboščine.

Človekove pravice in temeljne svoboščine so v slovenski ustavi precej podrobno razčlenjene, pri čemer lahko opazimo, da je naš ustavodajalec pri pisanju ustave v znatni meri upošteval nekatere pomembnejše mednarodne dokumente o človekovih pravicah, predvsem EKČP. (Po Turk, 2004, str. 37)

Pri nas ima posameznik, ki meni, da so mu bile kršene temeljne človekove pravice in svoboščine, pravico do ustavne pritožbe. Gre za posebno pravno sredstvo pred ustavnim sodiščem za zavarovanje temeljnih pravic.

»Ustavna pritožba je posebno pravno sredstvo posameznika proti državi, ki ga uporabi vsakdo, katerega ustavno zagwarantirano sfero je prekršila javna oblast, to je država v svoji celotnosti, predstavljena po kateremkoli organu.« (KRISTAN, 1993, str. 121)

Ustavna pritožba je torej posebno pravno sredstvo. Je pravno sredstvo posameznika za uveljavitev njegovih temeljnih pravic, to pravno sredstvo pa je naperjeno proti državi oziroma javni oblasti, torej proti aktom vseh treh vej oblasti (zakonodajne, sodne, izvršilne). Za vložitev ustavne pritožbe zadostuje že trditev pritožnika, da so bile kršene njegove temeljne pravice in svoboščine.

Po načelu subsidiarnosti ustavne pritožbe je ta dovoljena šele potem, ko je posameznik izčrpal vsa redna pravna sredstva, če je takšna pravna pot predvidena.

Za uveljavljanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin skrbi prvenstveno vsak posameznik sam.

Pri nas so človekove pravice pravno zavarovane z zakoni in ustavo. Če so te pravice posamezniku kršene, ima na voljo več pravnih poti. Ko posameznik izčrpa vsa pravna sredstva v domači državi, lahko vloži pritožbo na Evropsko sodišče za človekove pravice v Strasbourgu.

»Naloga sodišča in drugih organov, ki bi s svojim ravnanjem posegli v posameznikovo pravico, je pogosto ta, da ga poučijo o njegovih pravicah. Opustitev tega pouka ali napaka o tem pouku lahko že sama po sebi pomeni kršitev te človekove pravice oz. temeljne svoboščine. Ker je uresničevanje in omejevanje posameznih človekovih pravic v kazenskem postopku večinoma urejeno z ustavo in zakoni, je varstvo teh pravic tudi samostojna naloga sodišča (ali tudi drugega organa), ki seveda mora ravnati v skladu z ustavo ali zakoni. Če ne ravna tako, je to praviloma bistvena kršitev kazenskega postopka in kot takšna tudi razlog za pritožbo.« (Bošnjak, 2004, str. 102)

Tako mora npr. policija, ko posamezniku odvzame prostost, le-tega poučiti o tem, kakšne pravice mu pripadajo oz. kakšne možnosti ima (o privilegiju zoper samoobtožbo, o pravici do zagovornika, o pravici do pritožbe ipd.).

»Za svoje človekove pravice pa mora seveda prvenstveno skrbeti upravičenec. Tako se mora ob pouku o pravici izjaviti, ali jo bo uveljavljal ali ne (npr. ali se bo zagovarjal, ali si bo vzel zagovornika). Če to dopušča narava stvari, se lahko, ne glede na prvotno odločitev, premisli in pravico uveljavlja pozneje ali pa se ji pozneje odpove (npr. pritožbo umakne). Za uveljavljanje pravic sta včasih določena rok in oblika. Zamuda roka navadno pomeni izgubo pravice. Neupoštevanje oblike ima lahko različne sankcije.« (Bošnjak, 2004, str. 103)

Upravičenec lahko človekove pravice uveljavlja z različnimi dispozicijami, kot so to predlogi, zahteve, ugovori, pritožbe in druga pravna sredstva. Uveljavljanje človekovih pravic je v glavnem zahtevno opravilo in zahteva ustrezno pravno pomoč.

Človekovih pravic in temeljnih svoboščin pa ni dovoljeno zlorabljati. Zlorabo teh pravic prepoveduje zakon o kazenskem postopku. Zloraba pravice pomeni njeno uporabo v nasprotju z njenim namenom. Ko pride do zlorabe pravic, je to ponavadi zelo težko dokazati. Če organ prepozna, da poskuša posameznik zlorabiti neko določeno pravico, potem lahko takšno posameznikovo ravnanje sankcionira. Nekatere sankcije v takih primerih so predvidene z zakonom, vendar pa lahko organ sankcijo ustrezno oblikuje tudi sam, in sicer tako, da najde način, po katerem mu ni treba upoštevati uveljavljanja take pravice s strani posameznika. (Po Bošnjak, 2004, str. 103)

Tipičen primer zlorabe pravice je npr. uveljavljanje pravice zgolj zato, da bi se zavlačevalo kazenski postopek.

Človekove pravice so zelo pomembna kategorija, ki je pravno zavarovana tako na mednarodni ravni kot tudi na ravni posameznih držav. Mednarodno so pravno zavarovane v konvencijah, deklaracijah in drugih dokumentih, ki jih izdajajo mednarodne organizacije, ki si prizadevajo, da bi bilo področje človekovih pravic čim bolj urejeno in pravno zavarovano. Na ravni posameznih držav se človekove pravice pravno varujejo v ustavah in zakonih. Države se pri varovanju človekovih pravic zgledujejo ravnno po dokumentih mednarodnih organizacij, njihovo vsebino ratificirajo in implementirajo v svoje pravne rede. Poleg pravnega pa je, da se človekove pravice in temeljne svoboščine upoštevajo in tudi uresničujejo, zelo pomembno tudi sodno varstvo. Sodišča skrbijo za to, da se te pravice spoštuje ter da se kršitelje privede pred pravico.

4.2 SODNO VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC

Da bi lahko uspešno zavarovali posameznikove človekove pravice in svoboščine, je poleg pravnega varstva teh pravic potrebno tudi sodno varstvo, ki vključuje odpravo posledic kršitve pravic. Sodno varstvo je prav tako opredeljeno z zakoni in ustavami posameznih držav, vse te določbe pa imajo podlago v mednarodnih dokumentih, predvsem v EKČP ter v Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah. Pakt o državljanskih in političnih pravicah v svoji preambuli nalaga državam, da vzpostavijo učinkovito pravno sredstvo za kršitve v paktu priznanih pravic in svoboščin, in sicer tudi v primeru, ko je kršitev storila uradna oseba. Države so dolžne zagotoviti obravnavo kršitev pred pristojnimi državnimi organi in zagotoviti sodno varstvo. Takšno pravno sredstvo mora biti dostopno vsakomur, velja pa tudi enakost pred sodišči in načelo zakonitosti. Pakt ustanavlja tudi Odbor za človekove pravice, na katerega se lahko obrnejo posamezniki, ki menijo, da so jim bile temeljne pravice kršene in so izčrpali vsa razpoložljiva pravna sredstva v svoji državi. Države podpisnice pakta se tudi zavezujejo, da bodo zagotovile vsakomur, ki so mu bile kršene pravice in temeljne svoboščine, učinkovito pravno sredstvo. To velja tudi za primere, ko je kršitev storila uradna oseba. Države podpisnice so se zavezale, da bodo pristojne sodne, upravne ali zakonodajne oblasti odločale o pravicah osebe, ki vložijo takšno pritožbo, in razvile možnost za sodno varstvo. Države podpisnice pakta morajo zagotoviti, da bodo pristojni organi tudi uveljavljali tako zagotovljena pravna sredstva.

Vsakomur mora biti zagotovljena pravica do pritožbe ali do drugega pravnega sredstva proti odločbam sodišč in drugih državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil, s katerimi ti odločajo o njegovih pravicah, dolžnostih ali pravnih interesih. Pri nas ureja pravico do pravnega sredstva 25. člen ustave, ta določba pa ima podlago v Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah.

Ustava Republike Slovenije v četrtem odstavku 15. člena zagotavlja sodno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravico do odprave posledic njihove kršitve. Temeljne človekove pravice in svoboščine se torej varujejo praviloma v sodnem in ne v upravnem postopku.

22. člen naše ustave zagotavlja vsakomur enako varstvo njegovih pravic v postopku pred sodiščem in pred drugimi državnimi organi, ki odločajo o njegovih pravicah, dolžnostih ali pravnih interesih. Ta ustavna določba temelji na podlagi 14. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, ki pravi, da so pred sodišči in sodnimi zbori vsi enaki, je pa tudi v skladu z EKČP. (Po Ude, 1993, str. 129)

Vsakdo ima pravico, da o njegovih pravicah in dolžnostih ter o obtožbah proti njemu brez nepotrebne odlašanja odloča neodvisno, nepristransko in z zakonom ustanovljeno sodišče. Sodi mu lahko sodnik, ki je izbran po pravilih, vnaprej določenih z zakonom in s sodnim redom. Nadalje Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah pravi, da ima vsakdo pravico, da se njegov primer pravično in javno obravnava pred pristojnim neodvisnim in nepristranskim, po zakonu ustanovljenim sodiščem. Takšno sodišče odloča o utemeljenosti sleherne obtožbe, vložene zoper posameznika v kazenski zadevi, ali o njegovih civilnih pravicah in obveznostih. (Po Ude, 1993, str. 130)

Po 14. členu Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah ima vsakdo pravico, da se njegov primer javno obravnava. Ta člen v nadaljevanju določa, da smeta biti javnost in tisk izključena med vso obravnavo ali delom obravnave, če tako zahtevajo morala, javni red ali nacionalna varnost v demokratični družbi, če to zahteva zasebno življenje strank, pa tudi, če sodišče meni, da je to absolutno potrebno zaradi posebnih okoliščin primera, ker bi lahko javnost škodovala interesom pravice. Vsebinsko enako ureja javnost sojenj tudi Evropska konvencija o človekovih pravicah v 56. členu. Vendar pa mora biti vsaka v kazenski ali civilni zadevi izrečena sodba javna, razen če drugačno ravnanje terjajo mladoletnikove koristi ali če se razprava nanaša na spor o zakonski zvezi ali na skrbništvo nad otroki.

Javnost sojenja je urejena tudi v naši ustavi, in sicer le-ta pravi, da so sodne obravnave javne, da se sodbe izrekajo javno ter da izjeme določa zakon. (Po Ude, 1993, str. 131)

V sodnem postopku ima tudi vsakdo pravico do uporabe svojega jezika in pisave. Naš zakon o pravnem postopku v svojem 6. členu določa, da pravdni postopek teče v jeziku, ki je pri sodišču v uradni rabi, vendar pa imajo stranke in drugi udeleženci v postopku pravico, da uporabljajo svoj jezik in pisavo.

Ko posameznik izkoristi vsa razpoložljiva pravna sredstva v domači državi, obstaja še možnost pritožbe na Evropsko sodišče za človekove pravice, le-to določa in zagotavlja spoštovanje minimalnih standardov varstva človekovih pravic v vsej Evropi. Države članice Sveta Evrope si enostavno ne morejo privoščiti, da ne bi uresničevale Evropske konvencije človekovih pravic ali ne bi spoštovale odločitev Evropskega sodišča za človekove pravice, čeprav imajo zanje pogosto posledice, ki so ponavadi moralne, politične, lahko pa tudi materialne.

Posameznik pa se lahko zaradi kršitve lastnih pravic po izčrpanju vseh pravnih sredstev v svoji državi obrne tudi na Sodišče evropskih skupnosti (ECJ), ki deluje v okviru EU.

Na ravni posameznih držav za izvrševanje človekovih pravic skrbijo nacionalna sodišča. Področje sodnega varstva je lahko urejeno različno od države do države. Ko posameznik doma izčrpa vsa pravna sredstva, se lahko obrne na mednarodna sodišča. Glavni dve taki sodišči v primeru kršenja človekovih pravic sta Evropsko sodišče za človekove pravice in Sodišče evropskih skupnosti. Več o delovanju in postopkih pred tema sodiščema bom opisala v nadaljevanju diplomske naloge.

5 MEDNARODNO PRAVNO VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN

Človekove pravice in svoboščine so zajamčene z mednarodnim pravom. Funkcija mednarodnega prava je dvojna. Prvič, s splošnimi dokumenti (ali običajnim pravom) obvezati države, da implementirajo posamezne človekove pravice v svoje notranje pravo, jih spoštujejo in jim nudijo ustrezno pravno varstvo. S tem država tudi omeji svojo absolutno suvereno oblast naproti posamezniku. Druga funkcija mednarodnega prava pa je vzpostaviti učinkovit mednarodnopravni nadzor nad samo implementacijo posameznih človekovih pravic, njihovega spoštovanja ter z njimi samega spoštovanja mednarodnih obveznosti. V ta namen so bila na podlagi konvencij ustanovljena mednarodna telesa, ki služijo kot mednarodni monitor nad državami in njihovimi obveznostmi, kot reševalec sporov in kot supranacionalni garant posameznikovih človekovih pravic.

(Po Lampe, 2004, str. 12)

Mednarodno pravo danes ureja celotno paleto človekovih pravic in temeljnih svoboščin, zato gre tu za zelo obširno področje.

»Človekove pravice so pravno zavarovane predvsem z normami in pravili mednarodnega prava, nadaljnje pa tudi z ustavami in zakoni ter predpisi posameznih držav.« (Lampe, 2004)

V nadaljevanju bom podrobneje opisala glavne mednarodne organizacije, ki so poglavitno prispevale k varovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin. To so EU, Svet Evrope in Organizacija združenih narodov.

5.1 EU IN ČLOVEKOVE PRAVICE

EU je integracija držav, ki so se povezale na začetku predvsem iz gospodarskih interesov. Po vzpostavitvi skupnega trga za vse države članice so se odprla tudi druga področja, ki jim je bilo potrebno posvetiti pozornost, kot npr. ekonomsko ali politično področje. EU je od svojega nastanka posvetila pozornost številnim področjem ter izdala veliko konvencij in drugih predpisov za urejanje teh področij, svojo pozornost pa posveča tudi človekovim pravicam.

Evropska unija je pomembna povezava v mednarodni skupnosti, pomembna pa je tudi z vidika varovanja človekovih pravic. Varovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin je ena temeljnih politik EU. Politika EU na področju človekovih pravic se vrti okrog državljanskih, političnih, gospodarskih, socialnih in kulturnih pravic. EU si prizadeva za uveljavljanje pravic žensk in otrok, pravic manjšin in razseljenih oseb. Stališče Evropske unije je, da so človekove pravice univerzalne in nedeljive. V skladu s tem jih dosledno spodbuja in zagovarja tako znotraj svojih meja kot tudi v svojih odnosih z drugimi državami. Pri tem pa EU ne želi posegati v široke pristojnosti, ki jih imajo na tem področju nacionalne vlade njenih držav članic.

Varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin lahko v osnovi razdelimo na varstvo pravic *s strani posameznih institucij in organov Evropske unije* ter na varstvo pravic *s strani držav članic Evropske unije*.

Človekove pravice so na področjih, ki spadajo v pristojnost EU, dvojno varovane. To pomeni, da so varovane na nacionalni ravni in na ravni Evropske unije. Na nacionalni ravni so človekove pravice varovane na način, kot ga predpisuje pravni red vsake posamezne države članice, na ravni EU pa varovanje človekovih pravic določa pravni red Unije. (Po ORG. TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade RS za komuniciranje. Pogosta vprašanja)

Z Amsterdamsko pogodbo, ki je stopila v veljavo 1. maja 1999, je pravo Sodišča evropskih skupnosti (ECJ) s sedežem v Luxembourgu dobilo formalno potrditev in tako tem pravicam podelilo status temeljnih načel, na katerih sloni EU. Določba, ki pravi, da EU temelji na načelih svobode, demokracije, spoštovanja človekovih pravic in svoboščin, je postala iztožljiva, kar pomeni, da lahko ECJ presoja skladnost vsakega akta EU s spoštovanjem človekovih pravic. Sodišče evropskih skupnosti tako predstavlja prvo, najbolj splošno varstvo človekovih pravic v okviru Evropske unije. Praksa Sodišča evropskih skupnosti je veliko prispevala k spoštovanju človekovih pravic v EU. (Po ORG. TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade RS za komuniciranje. Pogosta vprašanja)

Varstvu človekovih pravic se posveča tudi Evropski parlament. Varstvo le-teh po svetu je namreč prednostna naloga Evropskega parlamenta, saj je parlament vedno dajal prednost spoštovanju temeljnih pravic v Evropski Uniji.

Za spoštovanje človekovih pravic v okviru EU skrbi tudi Evropski varuh človekovih pravic. Varuh obravnava pritožbe zoper institucije in telesa Evropske unije. Gre torej

za obravnavanje domnevnih kršitev, ki jih institucije in telesa EU storijo pri svojem delu. Evropski varuh torej ne obravnava pritožb zoper nacionalne, regionalne ali lokalne organe oblasti v državah članicah, četudi gre za evropske zadeve.

Sicer pa je zunaj tega splošnega varstva človekovih pravic določeno tudi posebno varstvo človekovih pravic, ki ga določajo posamezne listine, pogodbe in drugi pravni akti. Veliko dokumentov, ki sicer v osnovi določajo človekove pravice in temeljne svoboščine, opredeljuje tudi svoj postopek varstva in zaščite teh pravic. (Po ORG. TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade RS za komuniciranje. Pogosta vprašanja)

Evropska unija podpira načela, ki jih vsebuje Deklaracija Združenih narodov o pravici in odgovornosti posameznikov, skupin in družbenih teles za spodbujanje in varstvo splošno priznanih človekovih pravic in temeljnih svoboščin. EU se zavzema za spoštovanje in varovanje človekovih pravic tako v državah članicah kot v tretjih državah, posebno pozornost pa posveča programom, katerih namen je pomoč pri razvijanju demokratičnih procesov in institucij ter uveljavljanju in varstvu človekovih pravic v državah v razvoju (takšen je Evropski instrument za demokracijo in človekove pravice). (Po Generalni sekretariat Sveta EU. Zagotavljanje varstva - Smernice Evropske unije glede zagovornikov človekovih pravic)

Pravna podlaga temeljnih pravic v EU je tudi v Evropski konvenciji o zaščiti človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Z veljavnostjo Lizbonske pogodbe leta 2009 pa je EU dobila tudi svojo Listino o temeljnih pravicah.

Lizbonska pogodba potrjuje pravno vrednost Listine o temeljnih pravicah in predvideva novo pravno podlago za soglasje EU k Evropski konvenciji o človekovih pravicah.

Za podpiranje in varstvo človekovih pravic so v prvi vrsti odgovorne države, vendar pa EU priznava, da imajo posamezniki, skupine in družbena telesa pomembno vlogo pri uveljavljanju človekovih pravic.

V nadaljevanju bom opisala institucije EU, ki najbolj prispevajo k varovanju, promociji in širitvi človekovih pravic.

5.1.1 Evropski parlament in varstvo človekovih pravic

Evropski parlament je organ EU, ki predstavlja državljane EU in sodeluje v zakonodajnem procesu. Evropski parlament je spoštovanju temeljnih pravic v Uniji vedno dajal prednost.

Od leta 2001 dalje Evropski parlament vsako leto poda poročilo o ravni spoštovanja pravic, da bi tako dvignil splošno osveščenost držav članic.

»Parlament vsako leto objavi poročilo o stanju na področju varstva pravic v tretjih državah ter poročilo o varstvu pravic v EU. Svet zaradi zahtevanega spoštovanja človekovih pravic Evropski parlament obvešča o vseh sklepih o prekinitvi sporazumov

z zadevnimi državami. Na ta način lahko na te države izvaja pritisk, da bi na primer izpustile politične zapornike na prostost ali izpolnjevale mednarodne obveznosti glede spoštovanja človekovih pravic.« (ORG.TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade za komuniciranje. Politična vloga parlamenta - zunanja politika)

V Evropskem parlamentu na mesečnih zasedanjih redno potekajo razprave o primerih kršitev človekovih pravic, demokracije in pravne države.

»Parlament je sprejel tudi vrsto resolucij, v katerih je obsodil vlade, odgovorne za kršitve človekovih pravic. Polkrožna sejna dvorana je mednarodni forum, v katerem je mogoče izraziti svoje mnenje ter pritegniti pozornost poslancev in državljanov na kršitve človekovih pravic, ki se dogajajo v nekaterih državah.« (ORG.TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade RS za komuniciranje. Politična vloga parlamenta EU - zunanja politika)

Evropski parlament se je še posebej ukvarjal s kodifikacijo temeljnih pravic v zavezujoč dokument.

Odgovoren je bil za izjavo o načelih za opredelitev temeljnih pravic, ki so jo tri politične institucije EU (Komisija, Svet in Parlament) sprejele 5. aprila 1977 in razširile leta 1989.

Leta 1994 je pripravil seznam temeljnih pravic, ki jih zagotavlja Unija. Parlament je odigral ključno vlogo pri sestavljanju Listine o temeljnih pravicah EU. Sklep o oblikovanju Listine je Evropski svet sprejel v Kölnu leta 1999, njen sprejem pa so decembra leta 2000 na zasedanju Evropskega sveta v Nici razglasili Evropska komisija, Evropski parlament in Svet Evropske unije. Posebno pozornost pripravi listine je namenil tako, da jo je označil za „eno od svojih ustavnih prednostnih nalog“ in natančneje opredelil svoje zahteve, zlasti da naj bi listina morala imeti popolnoma zavezujoč pravni status, tako da bi bila vključena v Pogodbo o Evropski uniji, zato je zahteval, da se listina vključi v Pogodbo iz Nice in zdaj tudi v novo ustavno pogodbo. Listina bi morala vsebovati klavzulo, ki bi zahtevala pristanek Parlamenta vsakič, ko bi se omejevale temeljne pravice in priznavala nedeljivost temeljnih pravic, s čimer bi bilo mogoče listino uporabljati za vse institucije in organe EU ter za vse njene politike, vključno s tistimi iz drugega in tretjega stebra v zvezi s pristojnostmi in funkcijami, ki jih ima EU na podlagi pogodb. Nadalje bi morala biti listina obvezujoča za vse države članice, kadar uporabljajo ali prenašajo določbe zakonodaje Skupnosti. Redno je tudi pozival EU, naj pristopi k EKČP, in pri tem poudarjal, da ta pristop ne bi podvajal vloge zavezujoče listine Skupnosti. Parlament je tudi večkrat pozval k ustanovitvi agencije za temeljne pravice in poudaril, da bi morala agencija slediti razvoju izvajanja listine in določb pogodbe. Zagotavljati bi morala kakovost in usklajenost politike EU o človekovih pravicah. Agencija bi morala biti neodvisna. (Po ANTOINE-GRÉGOIRE. Spoštovanje temeljnih pravic v EU)

Evropski parlament je leta 1988 ustanovil **nagrado Saharov za svobodo mišljenja** (po ruskem jedrskem fiziku A. Saharovu). Vsako leto jo prejme

posameznik ali mednarodna organizacija, ki izstopa z dosežki na področju človekovih pravic. (Po ORG.TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade RS za komuniciranje. Politična vloga parlamenta - zunanja politika)

5.1.2 Evropski varuh človekovih pravic

Ena izmed možnih institucij, ki varuje človekove pravice v okviru EU in na katero se lahko posameznik obrne v primeru kršitve le-teh, je Evropski varuh človekovih pravic. Institucija Evropskega varuha človekovih pravic je bila vzpostavljena s *Pogodbo o Evropski uniji*. Evropski varuh človekovih pravic preiskuje pritožbe v zvezi z nepravilnostmi v institucijah in organih Evropske unije. Deluje kot posrednik med posameznimi državljani in organi EU. Odgovoren je za sprejemanje in preiskovanje pritožb državljanov, podjetij in organizacij EU ter vsakogar, ki prebiva ali ima prijavljen sedež v eni od držav EU. Evropski varuh človekovih pravic ne sprejema navodil s strani katere koli vlade ali organizacije. Pri svojem delu je povsem neodvisen in nepristranski.

Evropskega varuha izvoli Evropski parlament, in sicer za dobo petih let. Naloga varuha je, da preiskuje in odkriva nepravilnosti v institucijah in organih EU. Preiskuje primere, ko institucija ne deluje v skladu z zakonom, ne spoštuje načel dobrega upravljanja ali krši človekove pravice. Med institucije med drugim sodijo Evropska komisija, Svet EU in Evropski parlament. Med organe EU, ki so lahko predmet preiskav varuha človekovih pravic, sodita tudi Evropska agencija za zdravila in Evropska fundacija za izboljšanje življenjskih in delovnih razmer. Varuhu se posameznik lahko pritoži v primerih nepravilnosti, diskriminacije, zlorabe pooblastil, neupravičenega zavlačevanja, nepravilnih postopkov in pomanjkanja ali zavrnitve informacij s strani institucij EU. V teh primerih se posameznik pritoži varuhu, ta pa začne postopek. Varuh pa lahko začne postopek tudi na lastno pobudo. (Po Evropski varuh človekovih pravic - Na prvi pogled)

Varuhu človekovih pravic se lahko pritoži vsak državljan EU, prav tako se lahko varuhu pritožijo tudi podjetja, združenja ali druga telesa z registrirano poslovalnico v EU. Pritožba se lahko vloži po pošti, faksu ali elektronski pošti. Navodilo za pritožbo in pritožbeni obrazec sta na voljo v uradu varuha človekovih pravic ter na njegovi spletni strani.

Varuh človekovih pravic o pritožbi obvesti institucijo in ji naloži, da le-ta reši problem. Če zadeva ni zadovoljivo rešena med preiskavo, varuh človekovih pravic poskusi najti sporazumno in mirno rešitev, ki odpravi nepravilnost in zadosti pritožniku. Če to ne uspe, lahko varuh človekovih pravic poda priporočila za rešitev zadeve. Če zadevna institucija ne sprejme njegovih priporočil, lahko varuh predloži posebno poročilo Evropskemu parlamentu, tako da ta lahko primerno politično ukrepa. (Po EUROPA. Evropski varuh človekovih pravic)

Evropski varuh človekovih pravic vsako leto poda poročilo o svojem delu Evropskemu parlamentu.

Evropski varuh človekovih pravic pa ne preiskuje pritožb zoper državne, regionalne ali lokalne organe oblasti držav članic, tudi če se pritožbe nanašajo na zadeve v zvezi z EU, ali pritožb zoper pravne ali fizične osebe. Evropski varuh tudi ne preiskuje dejavnosti nacionalnih sodišč ali nacionalnih varuhov človekovih pravic, ker ni pritožbeni organ zoper odločitve teh teles. Če varuh ni pristojen za reševanje zadeve, mora storiti vse v svoji moči, da posamezniku pomaga pri razrešitvi njegove zadeve. To stori tako, da posameznika napoti na pristojno službo ali organ. Pogosto tudi odstopi primer enemu od članov Evropske mreže varuhov človekovih pravic. Mreža, ustanovljena leta 1996, povezuje vse nacionalne in regionalne varuhe človekovih pravic držav članic EU, držav prosilk za članstvo v EU, Norveške in Islandije, kakor tudi odbore za peticije v EU. (Po Evropski varuh človekovih pravic - Na prvi pogled)

Pri težavah z državno, pokrajinsko ali lokalno upravo mora posameznik stopiti v stik z ustreznimi nacionalnimi ali regionalnimi varuhi človekovih pravic.

5.1.3 Sodišče evropskih skupnosti

»Države članice so z namenom, da bi zgradile Evropo, sklenile pogodbe, ki ustanavljajo Evropske skupnosti (in pozneje Evropsko unijo) ter njihove institucije, ki na določenih področjih sprejemajo pravne predpise. Skupnosti torej same ustvarjajo svoje pravne norme, svoje zakone (uredbe, direktive in odločbe). Da bi bilo pravo spoštovano, razumljeno in v vseh državah članicah enotno uporabljano, je nujno potreben sodni organ. Ta sodni organ je **Sodišče evropskih skupnosti**.« (ORG.TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade RS za komuniciranje. Sodišče evropskih skupnosti)

Sodišče evropskih skupnosti (angleško *Court of Justice of the European Communities*, kratica ECJ) je sodni organ EU, ustanovljen leta 1952.

Sodišče evropskih skupnosti je sodni organ EU. Je tudi vrhovna sodniška oblast EU. Z drugimi besedami, je sodišče za Evropo. Njegova vloga je »priskrbeti pravno zaščito za zagotovitev interpretacije in uresničevanje predpisov EU v skladu z določili primarne zakonodaje, to je osnovnih pogodb Evropskih skupnosti in Evropske unije.« (ORG.TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade RS za komuniciranje. Sodišče evropskih skupnosti)

Vloga Sodišča je torej, da zagotovi pravilno tolmačenje zakonodaje Skupnosti. To pomeni, da lahko odloča le o vprašanih zakonodaje. Zakonodaja Skupnosti je neodvisna in enotna v vseh državah članicah ter ločena od nacionalne zakonodaje, je nad njo in se uporablja neposredno v vseh državah članicah.

Sodišče evropskih skupnosti sestavljajo tri sodišča: Sodišče, Sodišče 1. stopnje in Sodišče za uslužbenice. Sedež sodišča je v Luxembourggu.

Sodišče evropskih skupnosti ima dve glavni nalogi: nadzor nad zakonitostjo aktov Skupnosti in zagotavljanje enotne razlage in uporabe prava Skupnosti. Kot prvo Sodišče tako zagotavlja, da države članice in institucije EU delajo, kar zahteva zakon. Sodišče je pristojno za poravnavo pravnih sporov med državami članicami EU, institucijami EU, podjetji in posamezniki. Kot drugo pa zagotavlja, da se zakonodaja EU v vseh državah EU razlaga in uporablja na enak način, tako da je zakon enak za vse (skrbi na primer za to, da državna sodišča v istih zadevah ne razsodijo različno). Pomembna naloga Sodišča je tudi nadzor za zagotovitev, da države članice in institucije EU izpolnjujejo obveznosti, ki jih imajo na podlagi prava Evropskih skupnosti. (Po ORG.TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade RS za komuniciranje. Sodišče evropskih skupnosti)

Naloga Sodišča je torej, da skrbi, da se zakonodaja EU v vseh državah članicah pravilno in enotno uporablja. Sodišče zagotavlja, da države članice delajo, kar zahteva zakon, in je pristojno za poravnavo sporov med državami članicami, institucijami EU, podjetji in posamezniki.

Sestava Sodišča je takšna, da je zastopanih vseh 27 državnih pravnih sistemov EU, Sodišče namreč sestavlja po en sodnik iz vsake države članice EU. Sestavlja ga tudi 8 generalnih pravobranilcev. Sodnike in generalne pravobranilce imenujejo vlade držav članic za obdobje šestih let z možnostjo ponovnega imenovanja. Izbrani so med neodvisnimi pravniki, ki izpolnjujejo pogoje za imenovanje v najvišje sodniške položaje v svojih državah ali so priznani pravniki. Tako sodniki kot generalni pravobranilci morajo biti pri svojem delu neodvisni in nepristranski. (Po CURIA. Sodišče - Predstavitev)

Delo in službe Sodišča evropskih skupnosti vodi predsednik, ki tudi predseduje obravnavam in posvetovanjem večjih sestav. Predsednika izvolijo sodniki med svojimi člani, predseduje pa za obdobje treh let z možnostjo ponovne izvolitve. (Po CURIA. Sodišče - Predstavitev)

Sodišče lahko odloča na občni seji, v velikem senatu (13 sodnikov) ali na senatu treh oziroma petih sodnikov.

»Na občni seji odloča v posebnih primerih, določenih s Statutom Sodišča (če odloča o razrešitvi evropskega varuha človekovih pravic ali komisarja, ki ni izpolnil svojih obveznosti, itd.), in kadar meni, da je zadeva izjemno pomembna. Druge zadeve obravnavajo senati petih ali treh sodnikov.« (ORG.TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade RS za komuniciranje. Sodišče evropskih skupnosti)

Da bi se Sodišče evropskih skupnosti uspešneje spopadalo s številnimi predloženimi zadevami ter zaradi boljše pravne zaščite državljanov, je bilo leta 1988 ustanovljeno Sodišče prve stopnje. To sodišče je del Sodišča evropske skupnosti in je odgovorno za odločanje o nekaterih vrstah zadev, zlasti o tožbah zasebnikov, podjetij in nekaterih organizacij, ter o zadevah, povezanih s konkurenčnim pravom in socialnimi

pravicami. (ORG.TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade RS za komuniciranje. Sodišče evropskih skupnosti)

Sodišče za uslužbence Evropske unije razsoja v sporih med Evropsko unijo in njenimi javnimi uslužbenci. To razsodišče sestavlja sedem sodnikov in je del Sodišča prve stopnje.

Sodišče evropskih skupnosti, Sodišče prve stopnje in Sodišče za uslužbence Evropske unije imajo vsako svojega predsednika, ki ga izberejo njihovi kolegi sodniki za mandat treh let, ki ga je mogoče obnoviti. (Po EUROPA. Sodišče evropskih skupnosti)

Da bi Sodišče lahko dobro opravljalo svojo nalogo, so mu bile podeljene natančno opredeljene sodne pristojnosti, ki jih uresničuje v okviru postopka predhodnega odločanja in različnih vrst tožb. Sodišče odloča o zadevah, ki se mu predložijo. Pet najbolj pogostih vrst zadev je:

1. predlogi za sprejem predhodne odločbe: nacionalno sodišče v primeru kakršnih koli dvomov glede razlage ali veljavnosti zakonodaje EU lahko in včasih celo mora prositi Sodišče evropskih skupnosti za nasvet.

Na ECJ je bil leta 2009 s strani Višjega sodišča v Mariboru poslan predlog za sprejetje predhodne odločbe v primeru Detiček. Šlo je za spor med Jasno Detiček in Mauriziem Sguegliom, ki sta bila v razveznem postopku zaradi skrbništva nad njunim otrokom. Postopek za razvezo zakonske zveze se je začel na Okrožnem sodišču v Tivoliju v Italiji, sodišče je odločilo, da se otrok zaupa v začasno izključno varstvo očetu M. Sgueglii ter začasno nastani v zavodu Sprejemna hiša kalasancijanskih sester v Rimu. Na dan izdaje te odločbe je J. Detiček z otrokom zapustila Italijo in odšla v Slovenijo. Okrožno sodišče v Mariboru je leta 2007 s sklepom sklep sodišča v Tivoliju razglasilo za izvršljivega na območju Republike Slovenije. Na podlagi tega sklepa Vrhovnega sodišča je pred Okrajnim sodiščem v Slovenski Bistrici potekal izvršilni postopek za izročitev otroka M. Sgueglii z nastanitvijo v navedeni zavod. J. Detiček je leta 2008 pri Okrožnem sodišču v Mariboru vložila predlog za izdajo začasne odredbe (ukrep zavarovanja) za predodelitev otroka v varstvo in vzgojo njej. To sodišče ji je s sklepom ugodilo ter ji zaupalo otroka začasno v varstvo. M. Sgueglia je proti temu sklepu vložil pritožbo pri Višjem sodišču v Mariboru. V teh okoliščinah je Višje sodišče v Mariboru prekinilo odločanje in Sodišču v predhodno odločanje predložilo vprašanje, ali je sodišče v Republiki Sloveniji pristojno izdati ukrepe zavarovanja v primeru, če je sodišče druge države članice, ki je po Uredbi pristojno za odločanje o glavni stvari, že izdalo ukrep zavarovanja, ki je razglašen za izvršljiv v Republiki Sloveniji. V primeru pritrdilnega odgovora sledi vprašanje, ali lahko slovensko sodišče z uporabo nacionalnega prava z izdajo ukrepa zavarovanja spremeni oziroma razveljavi pravnomočen in izvršljiv ukrep zavarovanja, izdan po sodišču v drugi državi članici, ki je po Uredbi pristojno za odločanje o glavni stvari. Sodišče je odgovorilo, da sodišče druge države članice ne more odločati o stvari, o kateri je sodišče prve države članice že odločilo, torej da se mora upoštevati sklep italijanskega sodišča. (Po CURIA. Sodna praksa.)

2. tožbe zaradi neizpolnitve obveznosti: te postopke lahko sproži komisija ali druga država EU, če utemeljeno verjame, da država članica ne izpolnjuje svojih obveznosti v skladu z zakonodajo EU.
3. ničnostne tožbe: če Sodišče ugotovi, da zadevni zakon ni bil pravilno sprejet ali da ne temelji pravilno na pogodbah, ga lahko razglasi za ničnega in neveljavnega.
4. tožbe zaradi nedelovanja: Pogodba zahteva, da Evropski parlament, Svet in Komisija v določenih okoliščinah sprejmejo določene odločitve. Če tega ne storijo, lahko države članice, druge institucije Skupnosti in (v nekaterih okoliščinah) posamezniki ali podjetja vložijo pritožbo na Sodišču.
5. odškodninske tožbe: katera koli oseba ali podjetje, ki utrpí škodo zaradi delovanja ali nedelovanja Skupnosti ali njenega osebja, lahko vloži odškodninsko tožbo pri Sodišču prve stopnje. (Po EUROPA. Sodišče evropskih skupnosti)

Na podlagi različnih vrst tožb (tožba zaradi neizpolnitve obveznosti, ničnostna tožba, tožba zaradi nedelovanja) Sodišče nadzoruje zakonitost aktov institucij ter da države članice in institucije EU izpolnjujejo obveznosti, ki jih imajo na podlagi prava Skupnosti.

Sodišče opravlja naloge tudi tako, da sodeluje z nacionalnimi sodišči, ki so splošno pristojna na področju prava Unije. Vsako nacionalno sodišče, ki odloča o sporu, ki zadeva pravo Unije, sme in včasih celo mora Sodišču postaviti vprašanja za predhodno odločanje. Takrat je Sodišče dolžno podati razlago določbe prava Unije ali opraviti nadzor nad njeno zakonitostjo. (Po CURIA. Sodišče - Predstavitev)

5.1.3.1 Postopek pred Sodiščem evropskih skupnosti

Na ECJ se lahko pritoži država članica, ki meni, da druga država članica ne izpolnjuje neke obveznosti iz pogodb EU (dč proti dč). Zadevo lahko predloži Sodišču tudi Komisija, in sicer v primeru, da ta meni, da država članica ni izpolnila obveznosti iz pogodb (Komisija proti dč). Fizične ali pravne osebe lahko vložijo tožbe zoper nanje naslovljene akte ali zoper akte, ki se nanje neposredno in posamično nanašajo, in zoper predpise, ki se nanje neposredno nanašajo, a ne potrebujejo izvedbenih ukrepov.

Zadeva mora biti predložena Sodišču s pisno vlogo, naslovljeno na sodno tajništvo Sodišča. Sodni tajnik sestavi obvestilo o tožbi, v katerem navede tožbene razloge in predloge tožeče stranke. To obvestilo objavi v Uradnem listu EU. Tožba se vroči nasprotni stranki, ta pa mora v roku enega meseca predložiti odgovor nanjo. Tožeča stranka ima nato pravico do replike, tožena stranka pa do duplike. Predsednik ali prvi generalni pravobranilec določi sodnika poročevalca ali generalnega pravobranilca, ki je odgovoren za spremljanje poteka zadeve.

Ko je pisni postopek končan, se stranke v vseh postopkih pozove, naj v roku enega meseca sporočijo, ali predlagajo ustno obravnavo in zakaj. Sodišče po seznanitvi s

poročilom sodnika poročevalca in po opredelitvi generalnega pravobranilca odloči, ali je v zadevi potreben kateri od pripravljalnih ukrepov in v kateri sestavi bo Sodišče zadevo obravnavalo. Sodišče odloči tudi o tem, ali je potrebna ustna obravnava. Sodnik poročevalec v poročilu za ustno obravnavo (če je ta potrebna) povzame zatrjevana dejstva in trditve strank.

Zadeva se obravnava na javni obravnavi pred sestavo Sodišča in generalnim pravobranilcem. Sodniki in generalni pravobranilec lahko strankam postavljajo vprašanja, za katera menijo, da so primerna. Generalni pravobranilec nekaj tednov pozneje na javni obravnavi Sodišču predstavi svoje sklepne predloge. V njih podrobno razčleni predvsem pravne vidike spora in Sodišču predlaga rešitev problema, za katero meni, da bi jo bilo treba sprejeti. Tako se konča ustni del postopka. Če zadeva po mnenju Sodišča ne načinja novega pravnega vprašanja, lahko Sodišče po opredelitvi generalnega pravobranilca odloči, da bo razsodilo brez sklepnih predlogov.

Osnutek sodbe sestavi sodnik poročevalec in je podlaga za posvetovanje sodnikov. Vsak sodnik lahko predlaga spremembe. Odločitve Sodišča so sprejete z večino vseh glasov in brez morebitnih ločenih mnenj. Vsi sodniki, ki so sodelovali pri odločanju, podpišejo sodbe. Njihov izrek se razglasi na javni obravnavi. (Po CURIA. Sodišče - predstavitev)

Državljan na ECJ ne more vložiti tožbe proti drugi fizični ali pravni osebi ali proti državi članici, ima pa možnost dostopa do Sodišča ali Sodišča prve stopnje na dva načina, in sicer posredno ali neposredno. Državljan ima **posreden** dostop do Sodišča s postopkom predhodnega odločanja. Če se nacionalno sodišče sooči s pravnim problemom, ki zadeva pravo Skupnosti, lahko postopek prekine (včasih ga celo mora prekiniti) in vložiti predlog za sprejem predhodne odločbe. S tem predlogom nacionalno sodišče prosi ECJ, naj sprejme razlago ali naj preizkusi zakonitost predpisa Skupnosti. **Neposredno** pa lahko državljan pred Sodiščem prve stopnje izpodbija odločbo, ki jo je izdala institucija Skupnosti. Za to je potrebno, da se odločba glasi nanj (to je, da je nanj naslovljena) ali da ga ta akt neposredno in posamično zadeva. (Po ORG.TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade RS za komuniciranje. Sodišče evropskih skupnosti)

5.1.3.2 Sodišče evropskih skupnosti in varovanje človekovih pravic

Sodišče evropskih skupnosti je ena izmed institucij EU, ustanovljena predvsem za to, da se zagotovi izvrševanje in dosledno uresničevanje politik EU. Ena izmed politik EU je tudi varovanje človekovih pravic, tudi te so zaščitene z evropskim pravom, za njihovo spoštovanje in dosledno izvajanje pa je poskrbljeno tudi prek sodne prakse ECJ.

Sodišče je s sodno prakso upravnim organom in nacionalnim sodiščem naložilo obveznost, da v okviru svojih pristojnosti v celoti uporabljajo pravo Unije in da

varujejo pravice, ki jih pravo Unije daje državljanom (**neposredna uporaba prava Unije**), ter da ne uporabijo določb nacionalnega prava, ki so v nasprotju s pravom Unije, ne glede na to, ali so bile sprejete pred sprejetjem ustrezne norme Unije ali po njem (**primarnost prava Unije glede na nacionalno pravo**). (Po CURIA. Sodišče - Predstavitev)

»Sodišče evropskih skupnosti je na ravni Skupnosti zgodaj priznalo temeljne pravice in jih je neprestano širilo. V njegovi neprekinjeni sodni praksi tvorijo te pravice del splošnih načel zakonodaje Skupnosti in so v pravni hierarhiji Skupnosti enakovredne primarni zakonodaji.« (ANTOINE-GRÉGOIRE. Spoštovanje temeljnih pravic v EU)

Sodišče se je leta 1974 odločilo, da so temeljne pravice del splošnih načel prava Skupnosti, ki ga uveljavlja, in da ga mora pri varovanju takšnih pravic voditi ustavna tradicija držav članic. Noben ukrep torej ne more imeti zakonske moči, če ni združljiv s temeljnimi pravicami, ki jih priznavajo in varujejo ustave držav članic.

»Doslej je Sodišče evropskih skupnosti potrdilo naslednje poglobitve posebne pravice:

- človekovo dostojanstvo,
- enako obravnavanje,
- nediskriminacija,
- svoboda združevanja,
- svoboda vere in veroizpovedi,
- varovanje zasebnosti,
- zdravniška molčečnost,
- pravica do lastnine,
- svoboda izbire poklica,
- svoboda trgovine,
- svoboda gospodarske pobude,
- svoboda konkurence,
- spoštovanje družinskega življenja,
- pravica do učinkovitega pravnega sredstva in nepristranskega sodišča,
- nedotakljivost stanovanja,
- svoboda izražanja in objavljanja.«

(ANTOINE-GRÉGOIRE. Spoštovanje temeljnih pravic v EU)

Med tisočimi sodbami Sodišča jih ima večina – zlasti tiste, ki jih izda na podlagi vprašanj za predhodno odločanje – zelo pomembne posledice za vsakdanje življenje evropskih državljanov. Sodišče je med drugim odločalo tudi o prostem pretoku blaga, prostem gibanju oseb, svobodi opravljanja storitev, enakem obravnavanju (enako obravnavanje moških in žensk, prepovedalo diskriminacijo na podlagi spola) in o socialnih pravicah (varovanje, varnost in zdravje delavcev, pravica do plačanega letnega dopusta) ter o mnogih drugih pomembnih pravicah človeka in državljana. (Po CURIA. Sodišče - Predstavitev)

Sodišče je z odločitvijo, da je spoštovanje temeljnih pravic sestavni del splošnih pravnih načel, katerih spoštovanje zagotavlja, pomembno prispevalo k zvišanju standardov pri varovanju teh pravic. Pri tem Sodišče črpa iz ustavnih tradicij, ki so skupne državam članicam, in iz mednarodnih instrumentov o varstvu človekovih pravic (zlasti iz EKČP), pri katerih države članice sodelujejo ali so k njim pristopile. Od začetka veljavnosti Lizbonske pogodbe lahko Sodišče uporabi in razlaga Listino o temeljnih pravicah Evropske unije z dne 7. decembra 2000, ki ji Lizbonska pogodba priznava enako pravno veljavnost, kot jo imajo Pogodbe. (Po CURIA. Sodišče - Predstavitev)

»Sodišče je priznalo načelo odgovornosti držav članic za kršitev prava Unije, ki na eni strani občutno izboljšuje varstvo pravic, ki jih norme Unije dajejo posameznikom, in lahko na drugi strani prispeva k temu, da bi države članice te norme izvajale vestneje. Kršitve držav članic utegnejo pripeljati do odškodninskih obveznosti, ki imajo lahko v nekaterih primerih hude posledice za njihove javne finance. Poleg tega se vsaka neizpolnitev države članice, ki se nanaša na obveznosti, določene s pravom Unije, lahko predloži v presojo Sodišču, to pa lahko državi članici, ki ne izvrši sodbe, s katero je bila zadevna neizpolnitev ugotovljena, izreče periodično denarno kazen ali plačilo povprečnine.« (CURIA. Sodišče - Predstavitev)

Sodišče torej pomembno prispeva k širjenju in promociji človekovih pravic, saj njegove sodbe kaznujejo kršitelje človekovih pravic, s tem pa dajejo tudi zgled morebitnim novim kršiteljem. Sodišče lahko države kršiteljice kaznuje z denarno kaznijo, kar ima lahko hude posledice za proračun države, pomemben pa je tudi moralni poduk, ki ga taka sodba ima na podobna dejanja držav v podobnih primerih. S takšnim ravnanjem Sodišče prepreči nove kršitve.

V sodni praksi Sodišča pa so tudi meje varovanja temeljnih pravic, te pravice morajo biti združljive s strukturo in cilji Skupnosti. Vedno jih je treba obravnavati v povezavi z družbeno funkcijo varovane dejavnosti. Nadaljnja omejitev izhaja iz načela sorazmernosti in jamstva bistvene vsebine pravice. Če Skupnost posreduje v zaščitenem področju temeljne pravice, ne sme niti prekršiti načela sorazmernosti niti okrniti bistvene vsebine te pravice.

Evropska skupnost je zavezana spoštovanju temeljnih pravic. Od držav članic se zahteva izpolnjevanje najnižjih standardov, določenih s temi pravicami.

Pri sprejemanju aktov sekundarne zakonodaje Skupnosti, ki zadevajo temeljne pravice, morajo institucije Skupnosti upoštevati tudi mednarodne predpise o človekovih pravicah, zlasti standarde EKČP. (Po ANTOINE-GRÉGOIRE. Spoštovanje temeljnih pravic v EU)

Razvoj sodne prakse Sodišča kaže na njegov prispevek k ustvarjanju takega pravnega prostora, ki državljanke zadeva tako, da varuje njihove pravice, ki jim jih zakonodaja Unije daje na različnih področjih vsakdanjega življenja.

Slovenija je bila pred Sodiščem evropskih skupnosti obravnavana predvsem na predlog Komisije, in sicer zaradi neizpolnjevanja obveznosti, ker ni pravočasno sprejela predpisov in drugih zakonov. Tako je Komisija Slovenijo obtožila, ker ni ustrezno prenesla direktive o okoljski odgovornosti v svojo nacionalno zakonodajo, kar je bila prva obsodba za Slovenijo pred ECJ od leta 2004, ko je ta vstopila v EU. Sodišče je ugotovilo, da Slovenija s tem krši evropsko zakonodajo, sankcij pa na prvi fazi postopka ni bilo. Drug tak primer obtožbe proti Sloveniji na ECJ je bil leta 2007, ko je Komisija Slovenijo obtožila, ker ni v predpisanih rokih sprejela predpisov glede železniškega sistema, oziroma ker jih Komisiji ni sporočila. (Po CURIA. Sodna praksa.)

5.1.4 Lizbonska pogodba

Lizbonska pogodba je bila podpisana 13. decembra leta 2007 v Lizboni, v veljavo pa je stopila po ratifikaciji vseh držav članic, 1. decembra 2009. (Po EUROPA. Lizbonska pogodba - Na kratko o Lizbonski pogodbi)

Lizbonska pogodba spreminja 2 pogodbi, in sicer Pogodbo o Evropski uniji in Pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti (ta se je z Lizbonsko pogodbo preimenovala v Pogodbo o delovanju Evropske unije). Pomembno je vedeti, da Lizbonska pogodba ni ustava, ki bi nadomestila vse dosedanje pogodbe, temveč le nadomešča oz. spreminja ti dve pogodbi.

K Lizbonski pogodbi je priloženih tudi več protokolov in izjav.

Lizbonska pogodba prinaša večjo integracijo EU, povečuje učinkovitost njenega delovanja in približuje Unijo državljanom.

Kaj je EU dobila z Lizbonsko pogodbo?

»Evropska unija je z njo dobila potrebni pravni okvir in orodja za spopadanje s prihodnjimi izzivi in za uresničevanje zahtev državljanov.« (EUROPA. Lizbonska pogodba - Na kratko o Lizbonski pogodbi)

Lizbonska pogodba prinaša nekaj potrebnih novosti in sprememb v že obstoječi okvir EU, ki so potrebne za nadaljnji razvoj, širitev in delovanje EU.

Lizbonska pogodba natančno razdeljuje pristojnosti, zato je razmerje med državami članicami in EU jasnejše, prvič pa tudi navaja možnost izstopa države članice iz EU. Predvideva več sodelovanja z nacionalnimi parlamenti in večjo vlogo Evropskega parlamenta, temu daje predvsem več pristojnosti. Na področju zakonodaje bo odslej Evropski parlament skupaj s Svetom sprejemal akte Unije. Tudi države članice bodo bolj vključene v postopek odločanja. Z Lizbonsko pogodbo smo odprli vrata za več posluha za mnenje državljanov, saj lahko milijon državljanov iz več držav članic z državljansko pobudo pozove Evropsko komisijo, naj pripravi nove predloge. Tako

bodo tudi državljani lahko sodelovali pri sprejemanju zakonodaje. (Po EUROPA. Lizbonska pogodba - Na kratko o Lizbonski pogodbi)

Pogodba se osredotoča tudi na politiko, tako notranjo kot tudi zunanjo. Pozornost posveča obrambni in varnostni politiki. Tako Lizbonska pogodba uvaja funkcijo Visokega predstavnika Unije za zunanje zadeve in varnostno politiko, ta bo predstavljal Unijo v tujini ter predsedoval Svetu za zunanje zadeve, kar bo okrepilo doslednost zunanjih ukrepov Unije in izboljšalo vlogo EU v svetu. EU bo dobila prepoznaven obraz ter bo lahko bolje zastopala skupne evropske interese. Pogodba omogoča tudi nadaljnjo širitev EU. (Po MMC RTV SLO. Lizbonska pogodba pod drobnogledom)

Poleg sprememb, ki jih ta pogodba vnaša v institucije EU, pa Lizbonska pogodba predvideva tudi Evropo pravic, vrednot, svobode, solidarnosti in varnosti.

»Z Lizbonsko pogodbo je Evropska unija bolj usposobljena za ukrepanje na številnih najpomembnejših področjih današnje Evropske unije. To velja predvsem za ukrepe na področju svobode, varnosti in pravice, denimo za boj proti terorizmu in kriminalu, deloma pa tudi za druga področja, denimo energetiko, javno zdravje, civilno zaščito, podnebne spremembe, storitve splošnega pomena, raziskave, veselje, ozemeljsko celovitost, trgovino, humanitarno pomoč, šport, turizem in upravno sodelovanje.« (EUROPA. Lizbonska pogodba - Na kratko o Lizbonski pogodbi)

Lizbonska pogodba na tem področju predvideva nove mehanizme solidarnosti, več varnosti za evropske državljane in poudarja socialno dimenzijo Unije. S to pogodbo se uveljavljajo vrednote EU, kar se odraža v vključitvi Listine temeljnih pravic v primarno zakonodajo. Ta listina je zelo pomembna pridobitev za področje človekovih pravic v EU, saj pred sprejetjem Lizbonske pogodbe (in z njo Listine o temeljnih pravicah) EU ni imela svojega dokumenta temeljnih pravic. Listina se zgleduje po Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin in je najpomembnejša listina za zavarovanje človekovih pravic v EU.

»Lizbonska pogodba ohranja sedanje pravice in uvaja nove. Jamči predvsem svoboščine in načela, zapisana v Listini temeljnih pravic, določbe listine pa spreminja v pravno zavezujoče. Zajete so civilne, politične, ekonomske in socialne pravice.« (EUROPA. Lizbonska pogodba - Na kratko o Lizbonski pogodbi)

Listina o temeljnih človekovih pravicah je z Lizbonsko pogodbo torej postala pravno zavezujoča in je pridobila enak status kot pogodbe, z njo pa so državljani EU dobili razumljiv katalog temeljnih pravic. Pravna vključitev Listine ne spreminja pooblastil EU, temveč državljanom zagotavlja več pravic in svoboščin. Lizbonska pogodba pa omogoča tudi pristop EU k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

5.1.5 Listina o temeljnih pravicah EU

Listino so Komisija, Svet in Parlament slovesno razglasili na medvladni konferenci 7. decembra 2000 v Nici. Nato je bila z manjšimi popravki na medvladni konferenci leta 2004 vključena v II. del Pogodbe o ustavi za Evropo, vendar pa nikoli ni začela veljati, zato je bila 12. decembra 2007 ponovno podpisana in razglašena s strani evropskega zakonodajalca. (Po Renderspace d.o.o., Ministrstvo za zunanje zadeve. Listina EU o temeljnih pravicah)

Listina je postala veljavna leta 2009 z veljavnostjo Lizbonske pogodbe.

Z uveljavitvijo Listine o temeljnih pravicah kot sestavnega dela Lizbonske pogodbe je EU tudi v formalnem smislu dobila katalog temeljnih pravic, ki jih morajo spoštovati vse institucije EU, zlasti Sodišče evropskih skupnosti v Luksemburgu.

Listina Evropske unije se pri svoji vsebini zgleduje po Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, gre pa tudi korak naprej, saj uvaja nove elemente, ki so primernejši za današnji čas.

Listina Evropske unije o temeljnih pravicah enotno ureja vse na ravni Unije veljavne temeljne pravice. Zajema **pravice** na treh področjih:

- **državljske pravice:** človekove pravice in pravica do poštenega sojenja, kot jo zagotavlja EKČP, ki jo je sprejel Svet Evrope;
- **politične pravice,** izhajajoče iz evropskega državljanstva, ki ga uvajajo pogodbe;
- **ekonomske in socialne pravice,** ki vključujejo pravice, določene v listini Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev, ki je bila sprejeta v obliki deklaracije na vrhu voditeljev držav in vlad 11 držav članic v Strasbourgju 9. decembra 1989.

(Po ANTOINE-GRÉGOIRE. Spoštovanje temeljnih pravic v EU)

Zgoraj zapisane pravice iz Listine niso nove pravice. Listina namreč v enem dokumentu združuje pravice, ki jih priznavajo pogodbe Skupnosti, skupna načela držav članic, EKČP ter socialne listine EU in Sveta Evrope. Listina združuje vse te že zapisane pravice in se v svoji vsebini zgleduje po starejših mednarodnih dokumentih s področja varovanja človekovih pravic. Po drugi strani pa listina vsebuje tudi nekatere pravice, ki niso povzete po že obstoječih mednarodnih dokumentih. Te pravice so t.i. »nove pravice«, ki so svoje mesto našle v listini predvsem kot posledica družbenega razvoja in časa, v katerem živimo. V procesu razvoja so se pojavile nekatere nove pravice, ki jih je bilo zaradi njihove nujnosti in pomembnosti potrebno zapisati v Listino o temeljnih pravicah. Med takšne »nove pravice« lahko štejemo varstvo osebnih podatkov ali pravice, povezane z bioetiko. Listina s temi pravicami posebej izpostavlja težave, ki izhajajo iz sedanjega ali prihodnjega razvoja na področju informacijske tehnologije ali genetskega inženiringa. S tem, ko listina vsebuje tudi pravico dostopa do upravnih dokumentov institucij Skupnosti, pa odraža tudi legitimne sodobne zahteve po preglednosti in nepristranskosti pri delovanju

upravnih organov Skupnosti. Druga novost, ki jo prinaša Listina o temeljnih pravicah, pa je ta, da listina opušča razlikovanje med državljanskimi in političnimi pravicami na eni strani in ekonomskimi ter socialnimi pravicami na drugi strani, kar je bilo doslej mogoče zaslediti v mednarodnih besedilih. Listina namreč uresničuje načelo nedeljivosti temeljnih pravic s tem, ko v enem samem besedilu združuje vse osebne pravice. Navaja celoto vseh pravic na podlagi nekaterih poglavitnih načel, kot so človekovo dostojanstvo, pravičnost in solidarnost. (Po ANTOINE-GRÉGOIRE. Spoštovanje temeljnih pravic v EU)

5.1.5.1 Vsebina Listine o temeljnih pravicah EU

Listina obsega 54 členov. Sestavljena je iz preambule, normativnega dela s šestimi poglavji, sedmo poglavje je namenjeno horizontalnim določbam (področje uporabe, obseg pravic, prepoved zlorabe pravic).

V preambuli Listine je sklep držav Unije, da si bodo na podlagi skupnih vrednot delile mirno prihodnost, in izjava, da je *"Unija, ki se zaveda svoje duhovne in moralne dediščine, ustanovljena na nedeljivih in univerzalnih vrednotah človekovega dostojanstva, svobode, enakopravnosti in solidarnosti in temelji na načelih demokracije in pravne države"*. Listina o temeljnih pravicah v enem besedilu združuje državljanske, politične, ekonomske in socialne pravice državljanov in drugih posameznikov, ki prebivajo na ozemlju EU. Te pravice so razvrščene v šest velikih poglavij: dostojanstvo, svoboščine, enakost, solidarnost, državljanske pravice in pravosodje.

V svojem prvem členu listina govori o človekovem dostojanstvu kot o nedotakljivem, potrebno ga je varovati in spoštovati. Pod poglavjem *DOSTOJANSTVO* v svojem drugem členu govori o pravici do življenja, ki je ena izmed najpomembnejših pravic. Listina pravi, da ima vsakdo pravico do življenja ter da nihče ne sme biti obsojen na smrtno kazen ali usmrčen. Pod poglavje dostojanstvo spadajo še prepoved mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja ter prepoved suženjstva in prisilnega dela.

Drugo poglavje listine obsega člene od 6-19 in nosi naslov *SVOBOŠČINE*. Tu so zapisane nekatere pravice, kot so: pravica do svobode in varnosti, spoštovanje zasebnega in družinskega življenja, varstvo osebnih podatkov, pravica do sklepanja zakonske zveze in do zasnovanja družine, svoboda misli, vesti in vere, svoboda zbiranja in združevanja, pravica do izobraževanja, pravica do izbire poklica in pravica do dela, lastninska pravica, pravica do azila ipd. V šestnajstem členu listina navaja, da je pravica do gospodarske pobude (podjetništvo) priznana v skladu s pravom Skupnosti ter nacionalnimi zakonodajami in običaji.

Tretje poglavje (naslov tega poglavja je *ENAKOST*) govori predvsem o enakosti pred zakonom, nediskriminaciji (prepovedana je vsakršna diskriminacija na podlagi spola, rase, barve kože, narodnostne pripadnosti ali socialnega porekla, genetskih značilnosti, jezika, vere ali prepričanja, političnega ali drugega mnenja, pripadnosti narodnostni manjšini, gmotnega stanja, rojstva, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti), enakosti med moškimi in ženskami. Unija spoštuje kulturno, jezikovno

in versko raznolikost ter posveča veliko pozornosti pravicam otrok, starejših in invalidov.

Četrto poglavje je poglavje o *SOLIDARNOSTI*. Tu listina posveča veliko pozornosti pravicam delavcev, v svojem 27. členu govori o pravici delavcev do obveščanja in posvetovanja v podjetju.

»Delavcem ali njihovim predstavnikom se morajo na ustreznih ravneh pravočasno zagotoviti informacije in možnost posvetovanja v primerih in pod pogoji, določenimi s pravom Skupnosti ter nacionalnimi zakonodajami in običaji.« (Listina o temeljnih pravicah EU, člen 27)

Nadalje govori o varstvu v primeru neopravičene odpustitve, do katerega ima pravico vsak delavec, o pravici do dostopa do storitev za zaposlitev (te storitve morajo biti brezplačne), o družinskem in poklicnem življenju, o zdravstvenem varstvu, socialni varnosti in socialni pomoči, varstvu okolja in o varstvu potrošnikov. Listina varuje otroke in prepoveduje otroško delo ter govori o varstvu mladih pri delu.

Člen 31 govori o pravičnih in poštenih delavnih pogojih. Listina pravi, da ima vsak delavec pravico do delovnih pogojev, primernih njegovemu zdravju, varnosti in dostojanstvu, delavec ima tudi pravico do omejitve najvišjega števila delovnih ur, dnevnega in tedenskega počitka ter plačanega letnega dopusta.

Peto poglavje Listine o temeljnih pravicah govori o *DRŽAVLJANSKIH PRAVICAH*. Najpomembnejše med temi so pravica voliti in biti voljen, svoboda gibanja in prebivanja. Novost nasproti Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin je pravica dostopa do dokumentov, ki govori o tem, da »vsak državljan Unije in vsaka fizična ali pravna oseba s prebivališčem ali statutarnim sedežem v eni od držav članic ima pravico dostopa do dokumentov Evropskega parlamenta, Sveta in Komisije.« (Listina o temeljnih pravicah, člen 42).

Člen 43 pa daje vsakemu državljanu Unije (in vsaki fizični ali pravni osebi s prebivališčem ali statutarnim sedežem v eni od držav članic) pravico, da se glede nepravilnosti pri delovanju institucij in organov Skupnosti obrne na varuha človekovih pravic Unije.

Členi 46-50 šestega poglavja listine govorijo o *PRAVOSODJU*. Sem so vštete pravica do nepristranskega sojenja in do učinkovitega pravnega sredstva, domneva nedolžnosti ter pravica do obrambe, pravica, da se za isto kaznivo dejanje ne sodi ali ne kaznuje dvakrat. Člen 49 vsebuje načeli zakonitosti in sorazmernosti kaznivih dejanj in kazni. Govori o tem, da nihče ne sme biti obsojen zaradi storitve ali opustitve dejanja, za katerega v času, ko je bilo storjeno, nacionalno ali mednarodno pravo ni določalo, da je kaznivo. Prav tako se mu ne sme določiti višje kazni od tiste, ki je veljala v času storitve dejanja. Če je bila v času po storitvi dejanja z zakonom predpisana milejša kazen, se uporabi ta, strogost kazni pa mora biti sorazmerna s kaznivim dejanjem.

Sedmo poglavje obsega *SPLOŠNE DOLOČBE*. Člen 51 govori o področju uporabe. Določbe listine so naslovljene na institucije in organe Unije ob spoštovanju načela subsidiarnosti. Na države članice so naslovljene samo pri njihovem izvajanju prava Unije, zato morajo spoštovati te pravice in pospeševati njihovo uporabo v skladu s svojimi pristojnostmi. Člen 52 govori o omejevanju pravic in svoboščin, zapisanih v tej listini, le-to mora biti predpisano z zakonom. »Ob spoštovanju načela sorazmernosti se lahko omejitve sprejmejo samo, če so potrebne in če resnično

izpolnjujejo cilje splošnega interesa, ki jih priznava Unija, ali zadovoljujejo potrebo po zaščiti pravic in svoboščin drugih.« (Listina o temeljnih pravicah, člen 52.)

Pomemben je tudi 53. člen listine, ki določa, da ta listina na noben način ne omejuje ali oža pravic in svoboščin, ki jih priznavajo evropsko in mednarodno pravo ter mednarodni sporazumi, vključno z Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter ustavami držav članic. Zadnji, 54. člen, pa prepoveduje zlorabo pravic, nobena določba v tej listini se namreč ne sme izvajati tako, kot da utemeljuje pravico do izvajanja kakršne koli dejavnosti ali storitve kakršnega koli dejanja, katerega cilj bi bil odpraviti pravice in svoboščine, priznane v tej listini, ali pa jih omejiti bolj, kot je predvideno v listini.

(Po Skupina Evropske ljudske stranke (krščanskih demokratov) in Evropskih demokratov v Evropskem parlamentu. LISTINA o temeljnih pravicah Evropske Unije)

Po načelu univerzalnosti so nosilci večine pravic iz listine vsi ljudje, ne glede na državljanstvo ali prebivališče. Drugače pa velja za pravice, ki so vezane neposredno na državljanstvo Unije, saj so njihovi nosilci le državljani (na primer pravica do sodelovanja na volitvah v Evropski parlament ali občinskih volitvah), nekatere pravice pa so namenjene le nekaterim skupinam ljudi (na primer pravice otrok in nekatere socialne pravice delavcev).

Cilj listine je zgolj zaščititi temeljne pravice posameznikov v zvezi z ukrepi, ki jih sprejmejo institucije EU in države članice pri uporabi pogodb EU. (Po ANTOINE-GRÉGOIRE. Spoštovanje temeljnih pravic v EU)

»Listina o temeljnih pravicah Evropske unije:

- štiti človekovo dostojanstvo,
 - pojasnjuje temeljne pravice državljanov Unije,
 - izraža institucionalne in pravne temelje Evropske unije,
 - poudarja, da je Evropska unija skupnost vrednot in prava,
 - predstavlja v svetovnem merilu najsodobnejši nabor človekovih pravic in je prvi tovrstni dokument v novem tisočletju,
 - zagotavlja, da bodo navedene temeljne pravice spoštovale vse institucije Unije.«
- (Skupina Evropske ljudske stranke (krščanskih demokratov) in Evropskih demokratov v Evropskem parlamentu. LISTINA o temeljnih pravicah Evropske Unije)

Listina je povzetek skupnih evropskih vrednot, s katerimi se lahko identificirajo vsi državljani. Ljudem v EU s poznavanjem in razumevanjem njihovih pravic ponuja orodje za obrambo, poleg tega pa ponuja še temeljitejše izvajanje kontrole nad dejavnostmi nacionalnih in evropskih organov oblasti pri sprejemanju in izvajanju zakonodaje Unije. Ne velja pa pri notranjih dejavnostih držav članic, za katere se uporabljajo nacionalni zakoni in ustave.

Listina v jasnem in razumljivem jeziku izraža spoštovanje demokracije, človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki so v samem srcu Evropske unije.

5.2 SVET EVROPE - NAJPOMEMBNEJŠI MEDNARODNI ORGAN ZA VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN

Svet Evrope je mednarodna organizacija, ki ima svoj sedež v Strasbourgu v Franciji. Ustanovljen je bil z Londonsko pogodbo 5. maja 1949. Ustanovilo ga je 10 držav in sicer Belgija, Danska, Francija, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Švedska, Združeno kraljestvo. V avgustu 1949 pa sta se jim pridružili še Grčija in Turčija. Prvotnim članicam so se kasneje pridružile še: Islandija in Nemčija, Avstrija, Ciper, Švica, Malta, Portugalska, Španija, Lihtenštajn, San Marino, Finska, Madžarska, Poljska, Bolgarija, Estonija, Litva, Slovenija, Češka, Slovaška, Romunija, Andora, Latvija, Albanija, Moldavija, Ukrajina, Makedonija, Rusija in Hrvaška, Gruzija, Armenija in Azerbajdžan, Bosna in Hercegovina, Srbija, Monako, Črna gora. Svet Evrope danes šteje 47 držav članic. Članica Sveta Evrope lahko postane vsaka evropska država pod pogojem, da sprejema načelo vladavine prava in da na svojem ozemlju jamči oziroma zagotavlja spoštovanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Eden od številnih uspehov Sveta Evrope je bil sprejem Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic (leta 1950), ki je najpomembnejša listina človekovih pravic in je služila tudi kot temelj za ustanovitev Evropskega sodišča za človekove pravice. (Po Renderspace d.o.o., Ministrstvo za zunanje zadeve - O Svetu Evrope)

»Sveta Evrope za razliko od Evropske unije ne uvrščajo med mednarodne organizacije z naddržavno močjo. Njegova najpomembnejša dejavnost je sprejemanje in spremljanje uveljavljanja številnih konvencij, med katerimi so najpomembnejše Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Evropska socialna listina, Okvirna konvencija o varstvu narodnih manjšin itd.« (Ribičič, 2007, str. 175)

Svet Evrope je poleg teh konvencij na področju varstva človekovih pravic sprejel še Evropsko listino o regionalnih in manjšinskih jezikih, Evropsko konvencijo o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja, Konvencijo Sveta Evrope o ukrepanju proti trgovini z ljudmi ipd.

Svet Evrope je bil ustanovljen ravno z namenom promocije in varstva človekovih pravic širom sveta, zato ga uvrščamo med najpomembnejše institucije na tem področju. Za samo varstvo človekovih pravic v svetu je naredil veliko. V nadaljevanju bom opisala njegove glavne organe in najpomembnejšo konvencijo Sveta Evrope - Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

5.2.1 Vloga in cilji Sveta Evrope

V publikacijah, ki jih izdaja, Svet Evrope podarja, da je cilj njegovega delovanja na prvem mestu varovati človekove pravice, pluralistično demokracijo in pravno državo. Svet Evrope promovira človekove pravice. Med cilje Sveta Evrope štejemo tudi ozaveščanje ljudi in spodbujanje razvoja evropske kulturne prepoznavnosti in

raznolikosti. Svet Evrope išče rešitve za težave, s katerimi se srečuje evropska družba, kot so sovraštvo do tujcev, nestrpnost, zapostavljanje manjšin, varstvo okolja, aids, mamila, organiziran kriminal ipd. Eden izmed ciljev Sveta Evrope je tudi pomagati pri uveljavljanju trdne demokracije v Evropi s podporo političnim, zakonodajnim in ustavnim reformam.

Svet Evrope je bil ustanovljen po 2. svetovni vojni, da bi se preprečili ponovni spopadi ali pa celo še ena vojna. Pojav nacizma je terjal svoj davek z grobimi kršitvami človekovih pravic. Evropa je bila porušena, sprta in razdeljena, zato je bilo potrebno preprečiti možnost sprožitve nove, tretje vojne.

V prvem obdobju po ustanovitvi je bil Svet Evrope organizacija zahodnoevropskih držav, vendar je že v času hladne vojne poudarjal odprtost za vse evropske države, ki izpolnijo določene demokratične standarde, in izražal interes za združitev vseh držav evropskega kontinenta. Po padcu berlinskega zidu je kot prva mednarodna organizacija (ob OZN) na široko odprla svoja vrata za polnopravno članstvo nekdanjih socialističnih držav. (Po Ribičiču, 2007, str. 20)

Svet Evrope prepušča gospodarska, varnostna in vojaška vprašanja drugim organizacijam. Vendar pa so bila ta vprašanja na začetku obravnavana s strani Sveta Evrope.

»Zamisli o prostem prometu idej, blaga, storitev in ljudi, o območju brez meja in carin, o Evropi kot skupnem trgu z enotno valuto, so v Evropi dobila domovinsko pravico v okviru Sveta Evrope, in to v zelo zgodnjem obdobju njegovega nastajanja in razvoja.« (Ribičič, 2007, str. 21)

S temi vprašanji se danes ukvarja predvsem EU.

5.2.2 Organi in institucije Sveta Evrope

Svet Evrope je vzpostavil pravo mrežo aktov in institucij, namenjenih varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Nobena država ne more postati članica Sveta Evrope, če ne ratificira Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, in ne more ostati članica Sveta Evrope, če v temeljih krši določbe te konvencije.

Najpomembnejši organi Sveta Evrope so Generalni sekretar, Parlamentarna skupščina, Odbor ministrov, Kongres lokalnih in regionalnih skupnosti, Komisar za človekove pravice in Evropsko sodišče za človekove pravice. Te organe bom podrobno opisala v nadaljevanju.

Najpomembnejša institucija Sveta Evrope je danes nedvoumno njegovo Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP), ki mu velja priznati status naddržavne institucije. Sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice vsakodnevno dograjuje minimalne standarde varstva človekovih pravic. Ti standardi so zavezujoči za vse države članice. Države članice so namreč dolžne izvrševati sodbe sodišča in v tem okviru plačati pravično zadoščenje in stroške prizadetim posameznikom. Pogosto

zaradi sodb Evropskega sodišča za človekove pravice in zato, da bi se izognile obsodbam v prihodnje, države članice dograjujejo svojo notranjo normativno ureditev in sodno prakso v skladu s temi standardi. (Po Ribičiču, 2007, str. 19)

5.2.2.1 Generalni sekretar

Generalni sekretar Sveta Evrope je vrhovni predstavnik Organizacije. Njegov mandat traja pet let. Izvoli ga parlamentarna skupščina. Med njegove odgovornosti sodijo predvsem strateško načrtovanje in usmerjanje dejavnosti, nadzor nad tekočim poslovanjem Sveta Evrope in priprava predloga proračuna.

(Po Renderspace d.o.o., Ministrstvo za zunanje zadeve. Generalni sekretar Sveta Evrope)

Njegova glavna naloga pa je približevanje ciljem Sveta Evrope, tu gre predvsem za doseg večje enotnosti med članicami, za zaščito skupnih idealov in načel ter za zagotovitev ekonomskega in socialnega napredka.

(Po Huba d.o.o., Informatika Mihelac. Organi in institucije - Generalni sekretar sekretar)

5.2.2.2 Parlamentarna skupščina Sveta Evrope

Parlamentarno skupščino Sveta Evrope sestavljajo predstavniki iz 47 držav članic Sveta Evrope. Države članice so v parlamentarni skupščini zastopane z najmanj dvema in največ 18 predstavniki. Slovenija ima v skupščini tri predstavnike in tri namestnike. Volitve predstavnikov so prepuščene državam članicam. (Po Renderspace d.o.o., Ministrstvo za zunanje zadeve. Parlamentarna skupščina Sveta Evrope.)

Parlamentarna skupščina ima predsednika, generalnega sekretarja in 20 podpredsednikov. Predsednik običajno opravlja svojo funkcijo 3 leta. V svojih člankih in nastopih na mednarodnih konferencah ter v izjavah za javnost večkrat komentira aktualna dogajanja in opozarja na stališča Sveta Evrope v zvezi z njimi. Funkcionarji skupščine, njenih političnih skupin in najpomembnejših delovnih teles sestavljajo urad (biro) parlamentarne skupščine, odgovoren za koordiniranje delovanja skupščine in njenih delovnih teles ter za pripravljanje in vodenje zasedanj skupščine in njenih delovnih teles. (Po Huba d.o.o., Informatika Mihelac. Organi in inštitucije - Parlamentarna skupščina.)

Parlamentarna skupščina ima redna zasedanja v Strasbourgu, in sicer praviloma štirikrat letno po teden dni. Njene funkcije so pretežno posvetovalne narave, čeprav se postopoma krepi njen vpliv na delovanje odbora ministrov.

Skupščina sprejema vsebinske odločitve v obliki priporočil odboru ministrov in resolucij, o procedurnih vprašanjih pa odloča s sklepi. Poleg tega sprejema mnenja, s katerimi skuša vplivati na vsebino konvencij, ki jih sprejema odbor ministrov. (Po Ribičiču, 2007, str. 114)

5.2.2.3 Odbor ministrov

Odbor ministrov je organ, ki sprejema zavezujoče odločitve v imenu Sveta Evrope. Gre za medvladno telo, sestavljeno iz zunanjih ministrov držav članic. Sestaja se za zaprtimi vrati, z javnostjo pa komunicira prek obvestil za javnost. Predsedujoči se menja na 6 mesecev. Njegova najpomembnejša naloga je sprejemati mednarodne sporazume (konvencije), ki gredo v podpis in ratifikacijo državam članicam. Poleg tega je odgovoren za dialog z državami članicami, s priporočili jim svetuje dograjevanje njihove pravne ureditve. Odbor ministrov skrbi tudi za uresničevanje sodb Evropskega sodišča za človekove pravice, preveri, ali je prizadeta država plačala prisojeno pravično zadoščenje in stroške in ali je izpolnila druge obveznosti, ki izhajajo iz sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice.

(Po Rendspace d.o.o., Ministrstvo za zunanje zadeve. Odbor ministrov Sveta Evrope)

5.2.2.4 Kongres lokalnih in regionalnih oblasti

Gre za organ, katerega temeljna naloga je skrbeti za izvajanje Evropske listine lokalne samouprave iz 1985. leta. Je svetovalno telo, zastopa pa lokalne in regionalne oblasti držav članic. Posebej veliko pozornosti je Kongres namenil v pomoč in svetovanje nekdanjim socialističnim državam pri vzpostavljanju evropskih standardov organiziranja in delovanja lokalne samouprave. (Po Huba d.o.o., Informatika Mihelac. Organi in institucije - Kongres lokalnih in regionalnih oblasti.)

5.2.2.5 Komisar za človekove pravice

Funkcijo komisarja za človekove pravice je Svet Evrope ustanovil leta 1999. Komisarja za človekove pravice izvoli parlamentarna skupščina. Njegov mandat traja šest let. Kandidati, ki jih predlaga odbor ministrov, morajo biti državljani članice Sveta Evrope in priznani strokovnjaki s področja človekovih pravic.

Med naloge komisarja za človekove pravice sodi pospeševanje izobraževanja, ozaveščanje in uveljavljanje spoštovanja človekovih pravic v državah članicah ter zagotavljanje popolne in učinkovite skladnosti z besedili Sveta Evrope, kot so konvencije, priporočila in resolucije, ki jih sprejme odbor ministrov. Med nalogami in pooblastili komisarja je tudi sodelovanje z drugimi mednarodnimi ustanovami, ki so dejavne na področju uveljavljanja in varstva človekovih pravic, ter možnost ukrepanja na podlagi ustreznih informacij vlad, državnih parlamentov, varuhov človekovih pravic ali podobnih ustanov, posameznikov in organizacij. Komisar spodbuja delovanje vseh nacionalnih organov, ki se ukvarjajo s človekovimi pravicami in z njimi sodeluje. Prav tako komisar sodeluje z drugimi mednarodnimi organizacijami, ki si prizadevajo za širitev in zaščito človekovih pravic.

Komisar za človekove pravice pri opravljanju svojih dejavnosti v okviru sodelovanja z drugimi mednarodnimi ustanovami med drugim sodeluje tudi z OZN in EU.

Vloga komisarja je usmerjena predvsem v pomoč in preprečevanje. Komisar opravlja različne naloge, ki mu jih nalagajo Evropsko sodišče za človekove pravice in drugi organi, ki so bili ustanovljeni s Pogodbo. Komisar svetuje in obvešča o varstvu človekovih pravic in preprečuje kršitve. Komisar ne sprejema individualnih pritožb, vendar pa lahko oblikuje zaključke in sprejme pobude splošne narave, ki izhajajo iz individualnih pritožb.

Delo komisarja zajema uradne obiske, seminarje, priporočila in mnenja.

Komisar obiše državo članico, da pridobi celosten pogled na to, kako država spoštuje človekove pravice, ali pa da razišče točno določen problem ali področje. Komisar to stori na povabilo države članice ali pa kar na lastno pobudo. Komisar poda priporočilo, v katerem opiše, kako izboljšati spoštovanje človekovih pravic na določenih področjih.

Komisar pripomore k širitvi zavedanja in izobraževanja o človekovih pravicah tudi tako, da organizira seminarje in konference. Letno se sestaja s predstavniki nevladnih organizacij in verskih skupnosti, na te sestanke pa so povabljeni tudi predstavniki interesnih skupin, vladnih organov in medvladnih organizacij. Komisar prav tako organizira srečanja z varuhi človekovih pravic vseh držav članic Sveta Evrope, da bi ohranil tesne stike s pomembnimi partnerji pri zaščiti človekovih pravic. (Po Huba d.o.o., Informatika Mihelac. Organi in institucije - Komisar za človekove pravice.)

Kritike komisarja za človekove pravice je bila deležna tudi Slovenija, in sicer leta 2003, kritika pa se je nanašala na izbrisane in na položaj Romov v Sloveniji. Ker vlada problema izbrisanih ni uredila pravočasno, je bila Slovenija leta 2006 deležna še druge kritike komisarja, ki je opozoril na pojave sovražnega govora nekaterih naših politikov in nestrpnosti. (Po KRIVIC. Svet nas kritizira - naši mediji pa molčijo)

5.2.3 Evropsko sodišče za človekove pravice

Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP) je bilo vzpostavljeno s sprejemom in uveljavitvijo Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic, z dodatnim protokolom št. 11., leta 1959. Svoj sedež ima v Palači človekovih pravic, ki je le nekaj metrov oddaljena od sedeža Sveta Evrope v Strasbourgu. Najprej je ob njem delovala Evropska komisija za človekove pravice, ta je bila zadolžena za predhodno selekcijo pritožb. Pozneje je bila uvedena ureditev, po kateri se lahko posameznik obrne neposredno na Evropsko sodišče za človekove pravice.

(Po Huba d.o.o., Informatika Mihelac. Evropsko sodišče za človekove pravice - Predstavitev)

Evropsko sodišče za človekove pravice je najpomembnejši organ Sveta Evrope, Evropska konvencija o človekovih pravicah pa najpomembnejša konvencija Sveta Evrope. Nobena država ne more postati članica Sveta Evrope, če ne ratificira

Evropske konvencije o človekovih pravicah. Države, ki bi rade postale članice Sveta Evrope, se morajo tudi zavezati, da bodo spoštovale odločitve Evropskega sodišča za človekove pravice.

Volitve sodnikov v Evropsko sodišče za človekove pravice opravi parlamentarna skupščina Sveta Evrope. Število sodnikov je enako številu držav članic, trenutno je to 47 sodnikov. Vsaka država predlaga tri sodnike, izmed katerih nato parlamentarna skupščina izvoli enega. Sodniki se izvolijo za dobo šestih let. Sodniki na sodišču delujejo v svojem imenu in niso odgovorni nobeni državi. Ne smejo opravljati nobenih dejavnosti, ki so v nasprotju z njihovo neodvisnostjo ali nepristranskostjo ali so v nasprotju z zahtevami, ki jih prinaša polni delovni čas. (Po Huba d.o.o., Informatika Mihelac. Evropsko sodišče za človekove pravice - Predstavitev)

Sodišče je razdeljeno na štiri oddelke, sestava teh oddelkov pa mora biti geografsko in spolno uravnovešena ter mora upoštevati različne pravne sisteme članic. Dvema oddelkoma predsedujeta oddelčna predsednika, dvema oddelkoma pa podpredsednika sodišča.

Sodišče zaseda v senatu treh sodnikov, senatu sedmih sodnikov in v velikem senatu, ki ga sestavlja sedemnajst sodnikov. (Po Huba d.o.o., Informatika Mihelac. Evropsko sodišče za človekove pravice - Predstavitev)

Za izvrševanje njegovih odločitev skrbi odbor ministrov.

Na Evropsko sodišče za človekove pravice se lahko obrne vsak posameznik (ali skupina posameznikov ali nevladna organizacija), ki meni, da so mu bile kršene temeljne človekove pravice in svoboščine (zapisane v EKČP) potem, ko je izčrpal vsa razpoložljiva pravna sredstva v svoji državi. Na sodišču obravnavajo tožbe posameznik - država (individualna pritožba) in država - država (državna pritožba). V primeru posameznik - država posameznik toži državo, za katero meni, da mu je kršila temeljne človekove pravice in svoboščine, v primeru država - država pa ena država članica toži drugo državo članico, ker meni, da je druga država članica kršila Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic oz. na svojem ozemlju ne zagotavlja temeljnih pravic, zagotovljenih s to konvencijo. Sodišče lahko državo kaznuje z denarno kaznijo, tako da ji naloži plačilo »pravičnega zadoščenja« (just satisfaction) in odmerjene stroške sojenja. Sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice pa imajo tudi moralen učinek. Vendar pa se je izkazalo, da so države občutljivejše takrat, ko so obsojene prvič, saj se pozneje na to navadijo.

Evropsko sodišče za človekove pravice je pritožbeno. Vse obravnave in zaslišanja Evropskega sodišča so javna. Le v redkih primerih, kadar tako določi senat, so zaradi posebnih okoliščin zaslišanja zaprta za javnost. Pritožbe in vsi drugi dokumenti, ki so vloženi v register sodišča, so praviloma dostopni javnosti.

Posamezniki lahko vloge vložijo sami, pravna zastopnost pa je priporočena in običajno obvezna, ko je tožena stran obveščena o sprejemljivosti pritožbe. Svet Evrope tistim, ki nimajo dovolj lastnih sredstev, zagotovi pravno pomoč. (Huba d.o.o., Informatika Mihelac. Evropsko sodišče za človekove pravice - Predstavitev)

Evropsko sodišče za človekove pravice deluje na temelju načela subsidiarnosti, kar se izraža po tem, da se lahko nanj obrnejo le posamezniki, ki so že izkoristili pravna sredstva in možnosti za uveljavljanje konvencijskih pravic znotraj države, ki jo hočejo tožiti pred Evropskim sodiščem za človekove pravice. Za varstvo človekovih pravic so prvenstveno namreč odgovorne države članice, ki so Evropsko konvencijo o človekovih pravicah z ratifikacijo ponotranjile, neuveljavljanja le-te pa ne smejo prepuščati institucijam Sveta Evrope.

Takšnega organa, kot je Evropsko sodišče za človekove pravice, na drugih celinah ne poznajo. Samo v Evropi lahko posameznik doseže učinkovito obsodbo države, ki mu je kršila z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah določene pravice, medtem ko lahko na drugih celinah takšno obsodbo do neke mere doseže ena država nasproti drugi državi.

Evropsko sodišče za človekove pravice ima edinstveno samostojnost in ni podrejeno drugim organom Sveta Evrope. Res je, da je z mnogimi vezmi povezano z drugimi organi Sveta Evrope ter da za izvrševanje sodb Evropskega sodišča za človekove pravice skrbi odbor ministrov Sveta Evrope, vendar pa sta razlaga Evropske konvencije o človekovih pravicah in razlaga sprejetih odločitev Evropskega sodišča za človekove pravice v celoti pridržani sodišču samemu. (Po Ribičiču, 2007, str. 122)

5.2.3.1 Postopek pred Evropskim sodiščem za človekove pravice

Sodišče za človekove pravice sme pritožbo obravnavati le, če je pritožnik v svoji državi izkoristil vsa pravna sredstva in v šestih mesecih od sprejetja končne odločitve v notranjem pravu.

Sodišče ne bo obravnavalo pritožbe, če je ta anonimna, če je isto zadevo že obravnavalo ali je že v drugem postopku mednarodne preiskave ali reševanja in ne vsebuje nobenih novih dejstev, če ni skladna z določili EKČP ali njenih protokolov, je očitno neutemeljena ali če pomeni zlorabo pravice.

Če je zahteva za obravnavo sprejemljiva, sodišče nadaljuje preiskavo skupaj s predstavniki strank in si prizadeva, da bi prizadete stranke dosegle prijateljsko poravnano zadevo.

Vsaka individualna pritožba je posredovana enemu oddelku, predsednik oddelka pa določi poročevalca. Poročevalec odloči, ali naj primer obravnava tričlanski senat ali senat sedmih sodnikov.

Kadar je tako odločitev mogoče sprejeti brez nadaljnjega preučevanja, lahko senat treh sodnikov soglasno razglasi pritožbo za nesprejemljivo ali jo izbriše s seznama sodišča. Njihova odločitev je dokončna.

Senat sedmih sodnikov preuči individualne pritožbe, ki jih senat treh sodnikov razglasi za nesprejemljive ali pa so naslovljene direktno na sedemčlanski senat. Ti senati ugotavljajo (ne)sprejemljivost in vsebino zadeve, o čemer razpravljajo v

ločenih ali skupnih razpravah. O tem, ali je tožba sprejemljiva ali ne, odloča navadna večina. Odločitev mora biti javna in mora vsebovati obrazložitev.

Veliki senat preučuje zadeve, ki so mu bile predane s strani senata treh ali sedmih sodnikov. V teh zadevah se vsebina dotika pomembnega vprašanja glede interpretacije Konvencije ali pa če obstaja nevarnost oddaljevanja od obstoječih pravnih norm. Postopek obravnave je v primeru predaje velikemu senatu enak.

V prvi fazi procesa je komunikacija praviloma pisna. Senat lahko skliče obravnavo. Takrat so stranke običajno pozvane, da se izrečejo o vsebinskih vprašanjih pritožbe.

Ko senat enkrat sprejme vlogo, lahko povabi strani v sporu, da posredujeta nadaljnje dokaze in pisna poročila, vključno z zahtevami vlagatelja za »pravično zadoščenje«. Če ni bilo nobene predhodne obravnave, lahko skliče zasedanje o vsebinskih vprašanjih pritožbe. Predsednik senata lahko, če je to v interesu pravilnega delovanja sodstva, povabi vsako državo pogodbenico, ki ni vpletena v zadevo, ali katerokoli osebo, ki ni vlagatelj, da poda pisni komentar, ali izjemoma - da poda izjavo na zaslišanju. Država podpisnica, katere državljan je vlagatelj pritožbe, je upravičena do posredovanja. Med postopkom ugotavljanja vsebine zadeve lahko stečejo pogajanja za prijateljsko poravnavo. Pogajanja so zaupna in ne vplivajo na odločitev sodišča.

Senat odloča z večino. Če pa se kateri izmed sodnikov, ki so sodelovali pri odločanju, s čim ne strinja, lahko poda ločeno mnenje (pritrdilno ali negativno) ali zgolj izjavo o nestrinjanju.

V obdobju treh mesecev od objave odločitve senata lahko katerakoli stran zaprosi, da se primer posreduje velikemu senatu, če se pojavi vprašanje interpretacije Konvencije ali vprašanje splošne pomembnosti. Tako prošnjo preuči porota petih sodnikov velikega senata. Če porota prošnjo odobri, veliki senat poda svojo odločitev v obliki sodbe. Veliki senat odloča z večino in njegove sodbe so dokončne. Odločitev postane dokončna po preteku treh mesecev oziroma takoj, ko stranki izjavita, da ne bosta zaprosila za predajo zadeve velikemu senatu, ali ko porota prošnjo zavrne.

Sodbe sodišča so ugotovitevne, kar pomeni, da sodišče ugotovi, ali je prišlo do kršitve ali do nje ni prišlo. »Pravično zadoščenje« je instrument sodišča, s katerim lahko kaznuje državo kršiteljico. Sodbe sodišča morajo biti, tako kot tudi odločitve o nesprejemljivosti zahtevkov, utemeljene.

Za tožene države so vse dokončne sodbe ESČP zavezujoče. Sodišče vpliva na zakonodajo držav članic, saj so zavezane spoštovati sodbe sodišča. Države morajo oblikovati takšne predpise, ki bodo skladni z določili EKČP. Te predpise morajo tudi dosledno izvajati. Nadzor nad izvrševanjem sodb sodišča opravlja odbor ministrov Sveta Evrope, ki ugotavlja, ali države, ki so obsojene kršitve konvencije, izvajajo ustrezne ukrepe za zagotovitev skladnosti s sodbo sodišča.

(Po Huba d.o.o., Informatika Mihelac. Evropsko sodišče za človekove pravice - Predstavitev)

Na Sodišču za človekove pravice je bila Slovenija zaradi kršitev EKČP obravnavana večkrat, največkrat pa zaradi kršitev 6. člena, ki govori o tem, da ima vsakdo pravico do poštenega sojenja, da ima vsak pravico, da o njegovih civilnih pravicah in obveznostih ali o kakršnihkoli kazenskih obtožbah zoper njega pravično in javno ter v razumnem roku odloča neodvisno in nepristransko, z zakonom ustanovljeno sodišče. Prav »razumni roki« so razlog večine tožb proti Sloveniji na Sodišču za človekove pravice. Eden bolj znanih takih primerov je primer Lukenda. Franjo Lukenda je bil rudar, ki se je pri delu poškodoval in postal invalid. Leta 1998 je vložil zahtevek za povečanje invalidnine na Okrajno sodišče v Celju. Zahteval je tudi oprostitev plačila sodnih taks. Postopek na prvi stopnji je trajal do leta 2002, torej kar štiri leta. Lukenda je leta 2002 vložil pritožbo, najprej na slovenskem sodišču, nato še na Sodišče za človekove pravice. Pritožil se je, da trajanje postopka ni v skladu z zahtevo po »razumnem roku«. Sodišče je za človekove pravice je odločilo, da je postopek na prvi stopnji trajal predolgo, saj ni šlo za zapleteno zadevo. Sodišče je tudi poudarilo, da posamezna pravna sredstva, ki so na voljo v zadevah o dolgotrajnosti postopkov, ne predstavljajo učinkovitega pravnega sredstva. Tako je bila Slovenija obsojena, da postopki pred našimi sodišči trajajo predolgo (kršitev 6. člena konvencije) in da krši tudi 13. člen konvencije, ki govori o pravici do učinkovitega pravnega sredstva.

Slovenija je bila torej pred ESČP največkrat obsojena zaradi kršitve 6. člena (predvsem 1. odstavek 6. člena, sojenje v razumnem roku) in 13. člena konvencije, ki govori o pravici do učinkovitega pravnega sredstva. Na ta račun je morala izplačati kar nekaj odškodnin. Kar nekaj tožb proti Sloveniji pa se je na sodišču znašlo tudi zaradi kršitev drugih členov konvencije, in sicer 2. člena, ki govori o pravici do življenja, 3. člena, ki govori o prepovedi mučenja, 5. člena, ki se nanaša na pravico do prostosti in do osebne varnosti, 8. člena, ki priznava pravico do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja idr. (Po Državno pravobranilstvo Republike Slovenije. Odločitve Evropskega sodišča za človekove pravice)

5.2.4 Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin

»Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in svoboščin predstavlja enega najbolj uspešnih sistemov mednarodnega varstva človekovih pravic in svoboščin ter eno izmed najbolj naprednih oblik mednarodnega pravnega procesa.« (Janis, 2008, str. 3)

Evropska konvencija o človekovih pravicah je bila podpisana 4. novembra 1950, kot posledica dogajanj med 2. svetovno vojno. Sprejeta je bila v odboru ministrov Sveta Evrope. Podpisalo in ratificiralo jo je 8 držav, po ratifikaciji teh držav je leta 1953 tudi stopila v veljavo. Od takrat se je število držav podpisnic Konvencije povečalo na 47 držav, med njimi je tudi Slovenija. Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin je v Sloveniji začela veljati 28. junija 1994. leta. H konvenciji je bilo sprejetih tudi več protokolov. Ti protokoli se delijo v dve vrsti: prva vrsta so

protokoli, ki spreminjajo konvencijo in jih morajo sprejeti vse države članice Sveta Evrope, da bi začeli veljati (takšen je npr. Protokol št. XI, ki je vzpostavil Evropsko sodišče za človekove pravice, kot obstaja danes, ter Protokol št. XIV, ki skuša okrepiti učinkovitost delovanja Evropskega sodišča za človekove pravice), druga vrsta protokolov pa so protokoli, ki dopolnjujejo Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin in začnejo veljati, ko jih ratificira določeno število držav (takšna sta npr. protokola št. 6 in št. 13 h konvenciji, ki se nanašata na določbe konvencije o smrtni kazni). (Po Janisu, 2008, str. 3)

EKČP se po svoji vsebini zgleduje po Splošni deklaraciji o človekovih pravicah in svoboščinah Združenih narodov iz leta 1948.

5.2.4.1 Vsebina Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin

V preambuli Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (v nadaljevanju EKČP) poudarja pomen Splošne deklaracije človekovih pravic za splošno in učinkovito uveljavljanje v njej določenih pravic in svoboščin. Cilj EKČP je zagotoviti širše varstvo in nadaljnji razvoj človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Preambula poudarja, da so človekove pravice in svoboščine podlaga za pravičnost in mir na svetu. Preambula podarja tudi pomen resnične politične demokracije.

V svojem 1. členu konvencija poudarja, da z njo podpisnice vsakomur, ki sodi pod njihovo jurisdikcijo, priznavajo pravice in svoboščine, ki so določene v tej konvenciji.

Konvencija je razdeljena na tri dele. V prvem delu konvencije so opisane posamezne pravice in svoboščine, ki morajo biti priznane vsem posameznikom, ki živijo na območju držav, podpisnic konvencije. V drugem delu konvencija govori o položaju in delovanju Evropskega sodišča za človekove pravice. Tej materiji daje Svet Evrope poseben pomen, kar je razvidno iz tega, da so določbe, ki se nanašajo na pravice in svoboščine, manj številne od določb, ki urejajo delovanje Evropskega sodišča za človekove pravice. V tem delu konvencija govori tudi o ustanovitvi Komisije za človekove pravice in o njenih obveznostih. V tretjem delu EKČP so opisani pogoji podpisa in ratifikacije konvencije same, možnosti pridržkov (ki pa ne smejo biti splošne narave). Zadnji del govori o odpovedi konvencije ter o nekaterih drugih vprašanjih.

V nadaljevanju bom opisala nekatere najpomembnejše pravice, ki so vsebovane v EKČP.

V prvem delu konvencije so zapisane naslednje pravice in temeljne svoboščine. Konvencija pravi, da ima vsakdo pravico do življenja, in določa, v katerih primerih lahko pride do odvzema življenja (obramba pred nezakonitim nasiljem, preprečitev bega osebi, ki ji je bila zakonito odvzeta prostost, odvzem življenja pri dejanjih, ki so potrebna zaradi zadušitve upora ali vstaje). Pravica do življenja mora biti v državah članicah učinkovito varovana, to je z zakonom. Evropska konvencija o varstvu

človekovih pravic in temeljnih svoboščin prepoveduje poseg države v življenja tistih, ki se nahajajo pod njeno jurisdikcijo. Gre za eno najpomembnejših pravic iz te konvencije, ki je ni mogoče derogirati niti v primeru izrednih razmer.

Konvencija v svojem tretjem členu pravi, da se nikogar ne sme mučiti ali z njim nečloveško ali ponižujoče ravnati ali ga kaznovati. S problemom mučenja so se dolgo časa zavzeto ukvarjali tako v Organizaciji združenih narodov kot na podlagi posebne konvencije tudi v Svetu Evrope, ko prek posebnega telesa organizirajo obiske zaporov in drugih prostorov, kjer so zaprti priporniki ali zaporniki. Prepoved mučenja velja absolutno, mučenja, nečloveškega ravnanja ali kaznovanja pa ni mogoče z ničemer opravičiti. Do kršitve tega člena konvencije pogosto prihaja pri odvzemu prostosti, v priporu ali med prestajanjem kazni, pa tudi v primeru prisilnega pridržanja v psihiatričnih ustanovah.

ESČP je obravnavalo več tožb proti Sloveniji zaradi kršitve 3. člena konvencije. Tak primer je na primer primer Matko proti Sloveniji (zadeva št. 43393/98). Aleksandra Matka so leta 1995 uslužbenci slovenjegraške policije in pripadniki specialne enote aretirali pri vožnji avtomobila. Zaradi domnevnega neizpolnjevanja ukazov policije so ga privedli na policijsko postajo v Slovenj Gradcu, kjer ga je policija zaslišala. Matko je trdil, da ga je ustavilo 15 oboroženih policistov, ti policisti pa naj bi ga vlekli, zvezali, sezuli, tepli in brcali, mu grozili in ga nazadnje stlačili v terensko vozilo ter odpeljali na policijsko postajo. Policija je trdila, da je ustavila Matka, ker se jim je zdel sumljiv in je vozil prehitro. Sumili so ga, da je pripadnik kriminalne združbe. Policija je trdila, da je bil, ko so ga ustavili, agresiven in napadalen do policistov, ter da se jim je upiral. Tega kasneje niso dokazali. Ko je bil Matko izpuščen z zaslišanja, je bil sprejet v Splošno bolnišnico Slovenj Gradec, v zdravniškem izvidu je bilo navedeno, da je imel podplutbe, ni pa bilo nobenih drugih podrobnosti o poškodbah. Naslednji dan je Matko odšel v Splošno bolnišnico v Mariboru, tamkajšnji zdravniški izvid pa je navajal več poškodb, med drugim tudi boleč nos, praske, modrice in otekline okrog očesa. Matko je šel na slovenjegraško policijo in se ustno pritožil glede dogodka. Preiskava dogodka se ni zgodila in Matko se je obrnil na ESČP. ESČP je ugotovilo, da preiskava o dogodku ni bila pravična, prav tako tudi ni bila temeljita. Usmerjena je bila le v pričevanja policistov. Kritizirali so tudi tožilstvo, ki ni zagotovilo predhodne preiskave o incidentu. Slovenija je bila v tem primeru obtožena kršitve 3. člena konvencije, saj je bila proti Matku uporabljena pretirana sila, in mu je morala izplačati odškodnino.

(Po Državno pravobranilstvo Republike Slovenije. Odločitve Evropskega sodišča za človekove pravice.)

Nikogar se ne sme držati v suženjstvu ali v podložnosti (4. člen EKČP). Od nikogar se tudi ne sme zahtevati, da opravlja prisilno ali obvezno delo. Člen 4 določa izjeme, ki ne pomenijo kršitve prepovedi prisilnega ali obveznega dela: to so dela, ki se jih zahteva pri rednem prestajanju zaporov, katerekoli službe vojaške narave, službe, ki je komu dodeljena ob nevarnosti ali nesreči, ko je ogroženo življenje ljudi ali blaginja skupnosti, dela oziroma službe, ki so sestavni del običajnih državljskih obveznosti. Kršitev prepovedi suženjstva je v sodobnih razmerah v Evropi manj verjetna, medtem

ko je prepoved prisilnega ali obveznega dela v posameznih situacijah lahko aktualnejša.

Konvencija v svojem 5. členu določa tudi pravico do svobode in osebne varnosti. Posamezniku se ne sme odvzeti prostosti, razen v primerih, ki so zapisani v tem členu. Taki primeri morajo biti predpisani z zakonom. Poleg tega določa konvencija minimalna jamstva, ki morajo biti zagotovljena vsakomur, ki mu je bila odvzeta prostost. Vsakdo, ki mu je bila odvzeta prostost ima pravico, da mu sodijo v razumnem roku ali da ga izpustijo. Konvencija prav tako določa, da mora biti vsakomur, ki mu je bila nezakonito odvzeta prostost, povrnjena odškodnina.

EKČP določa pravico do poštenega sojenja (6. člen). Vsakdo ima pravico, da o njegovih civilnih pravicah in obveznostih ali o kakršnihkoli kazenskih obtožbah zoper njega v razumnem roku odloča pravično, javno, neodvisno, nepristransko, z zakonom ustanovljeno sodišče.

6. člen konvencije velja za najpomembnejšega, vendar pa je tudi največkrat kršen. Pred ESČP je zelo znan primer Lukenda proti Sloveniji, ko je šlo za kršitev tega člena. Primer bom podrobneje opisala v naslednjem poglavju. Primer kršitve 6. člena konvencije je tudi Hafner proti Sloveniji (zadeva 75695/01). Roman Hafner se je leta 1994 poškodoval v nesreči pri delu. Istega leta je Hafner pri Temeljnem sodišču v Celju vložil tožbo proti zavarovalnici, zahteval je odškodnino za utrepele poškodbe. Zaradi reforme Slovenskega pravosodja je zadevo prevzelo Okrajno sodišče v Celju. Med postopkom je sodišče določilo izvedenca. Sodba je bila pritožniku vročena leta 1998, ta pa je deloma ugodila zahtevku pritožnika. Istega leta se je Hafner pritožil na Višje sodišče v Celju. Prav tako se je pritožila zavarovalnica. Postopek se je končal leta 2002. Hafner se je pritožil na ESČP zaradi nerazumno dolgega trajanja postopka (skliceval se je na 6. člen konvencije). Navedel je tudi, da pravna sredstva, ki so na voljo pri nas za pospešitev nerazumno dolgih postopkov, niso učinkovita (13. člen konvencije). ESČP je odločilo, da je v tem primeru prišlo do kršitve 6. in 13. člena konvencije. (Po Državno pravobranilstvo Republike Slovenije. Odločitve Evropskega sodišča za človekove pravice.)

»Cilj šestega člena EKČP in sodne prakse ESČP je, da se, ne glede na vse razlike in posebnosti v izročilih, ureditvah in v delovanju sodišč, v 47 državah Sveta Evrope doseže spoštovanje minimalnih standardov varstva procesnih pravic in jamstev oziroma obsodbo držav članic v vseh primerih, ko se zgodi kršitev teh minimalnih standardov« (Ribičič, 2007, str. 130)

Člen 6 konvencije govori še o javnosti sojenja, domnevi nedolžnosti in o minimalnih jamstvih, ki jih ima obdolženec v kazenskem postopku. Načelo nepristranskega sodišča je tesno povezano z domnevo nedolžnosti. Osumljeni velja za nedolžnega, dokler se mu ne dokaže krivde. Sodišče ne more izhajati iz predpostavke o krivdi obtoženega, dokazovanje krivde je na strani tožilca, vsak dvom pa mora biti v korist obtoženega. Domneva nedolžnosti pomeni tudi, da mora obsodba temeljiti na dokazih, izvedenih med sojenjem.

EKČP v svojem 8. členu določa pravico do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja, doma in dopisovanja. Konvencija poudarja, da se javna oblast ne sme vmešavati v izvrševanje te pravice, razen kadar je to nujno zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato da se prepreči nered ali kriminal, zavaruje zdravje ljudi ali morala ali zato, da se varujejo pravice in svoboščine drugih ljudi.

Konvencija v 10. členu določa svobodo misli, vesti in veroizpovedi. Ta pravica vključuje svobodo spremembe vere ali prepričanja ter svobodno, zasebno ali javno izražanje vere ali prepričanja. Drugi odstavek tega člena določa primere, v katerih je mogoče to pravico omejiti. Le-to je mogoče omejiti samo z zakonom in če je to v demokratični družbi nujno zaradi javne varnosti, varstva javnega reda, zdravja ali morale ter zaradi varstva pravic in svoboščin drugih ljudi.

Svoboda izražanja po Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin obsega svobodo mišljenja in sprejemanja ter sporočanja obvestil in idej brez vmešavanja javne oblasti in ne glede na meje. Svoboda izražanja je lahko podvržena omejitvam, ki morajo biti določene z zakonom. Omejitve so mogoče le, če so nujne v demokratični družbi zaradi varnosti države, ozemeljske celovitosti, javne varnosti, preprečevanja nereda ali kriminala, za zavarovanje zdravja in morale, za zavarovanje ugleda in pravic drugih ljudi, za preprečitev razkritja zaupnih informacij ali za zavarovanje avtoritete in neodvisnosti sodstva.

Vsakdo ima pravico do mirnega zbiranja in združevanja (11. člen). Konvencija določa tudi pravico do ustanavljanja sindikatov in sodelovanja pri njihovem delovanju. Izvrševanje te svoboščine je možno omejiti le z zakonom, če je to nujno v demokratični družbi zaradi državne ali javne varnosti, za preprečitev neredov ali zločinov, za zaščito zdravja ali morale ali za zavarovanje pravic in svoboščin drugih ljudi.

Moški in ženske, ki so zreli za zakon, imajo pravico do poroke in ustanovitve družine (12. člen).

EKČP določa pravico do pravnega sredstva. Vsakdo, čigar pravice so bile kršene, ima pravico do učinkovitih pravnih sredstev pred domačimi oblastmi, tudi če je kršitev storila uradna oseba pri opravljanju uradne dolžnosti (13. člen).

EKČP vsebuje prepoved diskriminacije. Uživanje pravic in svoboščin mora biti zagotovljeno vsem ljudem, ne glede na spol, raso, barvo kože, jezik, politično ali drugo prepričanje, narodnost ali socialni izvor, pripadnost narodni manjšini, lastnino, rojstvo ali kakšno drugo okoliščino.

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin v svojem 16. členu dopušča omejitve političnih svoboščin tujcem.

Pravice, določene v EKČP, je mogoče začasno omejiti. Omejiti jih je mogoče v izrednih razmerah, to je med vojno ali ob kakšni drugi splošni nevarnosti, ki ogroža državo. V izrednem stanju pa ni mogoče omejiti nekaterih pravic in svoboščin. Ni

mogoče omejiti pravice do življenja, prepovedi mučenja, prepovedi držati koga v suženjstvu ali podložništvu in načela zakonitosti v kazenskem postopku. Država, ki zaradi izrednih razmer omeji veljavnost pravic, določenih z EKČP, mora o tem obvestiti Generalnega sekretarja Sveta Evrope. Navesti mora tudi razloge za omejitve in kdaj bo ta omejitev prenehala veljati.

Konvencija prepoveduje zlorabo pravic, ki so določene v njej. Nobene določbe te konvencije ni mogoče razlagati tako, da bi vodila h kršenju katerikoli pravic ali svoboščin, določenih v njej, ali k njihovem omejevanju v večjem obsegu, kot to dopušča konvencija. (Po Ribičiču, 2007, str.122)

Države podpisnice morajo konvencijo upoštevati in jo tudi izvajati. Nadzor nad izvajanjem oziroma nad kršitvami konvencije ima Evropsko sodišče za človekove pravice, ki je skupaj z odborom ministrov Sveta Evrope odgovorno za izvajanje določil, ki so zapisana v konvenciji.

5.3 ORGANIZACIJA ZDRUŽENIH NARODOV

Organizacija združenih narodov (OZN) je mednarodna organizacija, katere članice so skoraj vse države sveta. Ustanovljena je bila leta 1945 v San Franciscu (ZDA). OZN je organizacija suverenih držav, ki si prizadevajo za svetovni mir, širijo prijateljstvo med vsemi narodi ter podpirajo gospodarski in družbeni napredek. Število držav članic se je iz prvotnih 51 do marca leta 2007 povečalo na 192. Leta 1992 je članica OZN postala tudi Slovenija.

(Po Blamcast. Društvo za Združene narode za Slovenijo)

OZN nudi državam sveta mehanizme, s pomočjo katerih lahko rešujejo nesporazume ali spore in jim omogočajo delovanje na tako rekoč vseh področjih, ki zadevajo človeštvo. Delujejo na osnovi politične volje svojih članic, preko katerih izvršujejo svoje odločitve, in so odvisni od njihovih prispevkov, s katerimi izvajajo svoje aktivnosti. OZN igra osrednjo vlogo pri zmanjševanju mednarodnih napetosti ter preprečevanju konfliktov in že obstoječih sporov. Zanimajo se za okolje, vesolje in morsko dno. Pomagali so pri izničenju mnogih bolezni in pri povečanju proizvodnje hrane. Skrbijo za begunce, jih ščitijo, povečujejo pismenost in se hitro odzivajo na naravne katastrofe, ščitijo in promovirajo pa tudi pravice posameznika preko vzpostavljanja globalnega standarda človekovih pravic.

(Po Blamcast. Društvo za Združene narode za Slovenijo)

Ravno iz teh razlogov je OZN ena izmed najpomembnejših mednarodnih organizacij na področju varovanja človekovih pravic.

Glavni organi OZN so:

- Generalna skupščina OZN - je glavni posvetovalni organ OZN. Vključuje vse države članice. V skupščini ima vsaka država, velika ali mala, po en glas, pomembne odločitve pa se sprejema z dvotretjinsko večino glasov članic. Skupščina lahko razpravlja o vseh zadevah v okviru Ustanovne listine OZN in daje priporočila svojim članicam.
- Sekretariat OZN - sestavljen je iz mednarodnih uslužbencev, ki delajo na sedežu OZN v New Yorku in tudi na uradih OZN v Ženevi, na Dunaju, v Nairobiju in drugih lokacijah. Sestavljen je iz oddelkov in uradov. Naloga uslužbencev je izvajanje administrativnega dela OZN, kot ga narekuje Generalna skupščina, Varnostni svet in drugi organi. Sekretariat vodi generalni sekretar. Imenovan je s strani Generalne skupščine na priporočilo Varnostnega sveta za dobo 5 let. Generalni sekretar kot vodja administracije OZN usmerja delo Sekretariata. Odgovoren je tudi za izvajanje odločitev različnih organov OZN.
- Skrbniški svet OZN - je bil v okviru Ustanovne listine ustanovljen za nadzor nad upravo ozemelj (nekdanjih kolonij ali odvisnih ozemelj), ki so bila postavljena pod mednarodni skrbniški sistem. Sistem je bil ustanovljen po koncu druge svetovne vojne z namenom pospeševanja napredka prebivalcev teh območij in njihovega razvoja v smeri samouprave ali neodvisnosti. Leta

1994 je formalno razglasil ukinitvev svojega delovanja z odločitvijo, da se sestane v primeru potrebe.

- Varnostni svet OZN - njegova odgovornost je ohranjanje mednarodnega miru in varnosti. Skliče se lahko, kadarkoli je ogrožen mir. Članice so obvezane, da izvajajo njegove odločitve. Ko je pred Varnostni svet postavljena grožnja miru, le-ta najprej pozove stranke v sporu, da ga rešijo po mirni poti, v kolikor pa pride do spopadov, skuša doseči premirje. V ta namen lahko na nemirna območja pošlje misije za podporo miru ali zahteva ekonomske sankcije ter embargo za vzpostavitev miru. Varnostni svet ima 15 članic, vključno s petimi stalnimi: Kitajska, Francija, Ruska federacija, Velika Britanija in Združene države Amerike. Ostalih 10 nestalnih članic se izvoli s strani Generalne skupščine na bazi geografske porazdelitve za dobo dveh let. Varnostni svet daje tudi priporočila Generalni skupščini ob imenovanju novega generalnega sekretarja in pri sprejemanju novih članic v OZN. Veliko držav želi širiti članstvo v Varnostnem svetu z vključitvijo novih stalnih in nestalnih članic.
- Mednarodno sodišče OZN (ICJ) - je glavni sodni organ OZN. Sodišče, imenovano tudi "Svetovno sodišče", sestavlja 15 sodnikov iz med seboj različnih držav, ki so izvoljeni s strani Generalne skupščine in Varnostnega sveta. Sodišče rešuje pravne spore med državami (ne pa tudi med posamezniki) v skladu z mednarodnim pravom. Če se država noče udeležiti sojenja, ji to ni potrebno, razen če jo vežejo določene pogodbene obveznosti. Ko država enkrat sprejme sodno oblast (jurisdikcijo) sodišča, so njegove odločitve obvezujoče. Sedež Meddržavnega sodišča je v Haagu na Nizozemskem. Uradi sodišča se nahajajo v »Palači miru«.
- Ekonomski in socialni svet OZN (ECOSOC) - je osrednje telo za koordinacijo ekonomskih in socialnih zadev znotraj OZN in njihovega sistema organizacij. Obsega 54 članic, izvoljenih iz vseh regij sveta. Najmanj 70 odstotkov dela sistema OZN je namenjenega višanju življenjskih standardov, pogojev za gospodarsko in družbeno rast, razvoj ter polni zaposlenosti. Svet priporoča in usmerja aktivnosti, katerih namen je višanje gospodarske rasti držav v razvoju, podpora človekovim pravicam in vzpodbujanje mednarodnega sodelovanja v boju zoper revščino in nerazvitost.

(Po Blamcast. Društvo za Združene narode za Slovenijo)

Vsi ti zgoraj naštetih organi skrbijo za delovanje OZN, tako da lahko ta organizacija služi svojemu namenu, to je varovanju, promociji in širjenju človekovih pravic po vsem svetu ter nudenju pomoči državam v razvoju. Generalna skupščina je zakonodajni organ, ki skrbi za zakonodajo OZN, Sekretariat skrbi za administracijo, Ekonomski in socialni svet se posveča socialnim vprašanjem, Varnostni svet skrbi za mir, s tem ko odpošilja misije za podporo miru na ogrožena območja, Mednarodno sodišče pa je sodna veja oblasti v OZN.

Leta 1948 je OZN sprejela Splošno deklaracijo človekovih pravic in s tem postavila skupni standard človekovih pravic za vse države. V skladu z njo se od vlad pričakuje, da sprejmejo svoje obveznosti, da vsakega posameznika, bogatega ali revnega, močnega ali šibkega, moškega ali žensko, vseh ras in ver, obravnavajo enako.

Od takrat je OZN sprejela številne mednarodne pogodbe, ki zadevajo človekove pravice in pokrivajo tematske sklope, kot so pravice žensk, rasna diskriminacija in otrokove pravice. Ko države postanejo pogodbenice, se obvežejo k spoštovanju pogodb. V primeru njihovih kršitev obstajajo posebna telesa, ki to odkrivajo in dajejo priporočila za rešitve. OZN lahko prav države, ki kršijo mednarodno pravo človekovih pravic, opozarja na nespoštovanje svojih obveznosti.

(Po Blamcast. Društvo za Združene narode za Slovenijo - Človekove pravice za vsakogar)

Državljeni Slovenije lahko v primeru kršitev človekovih pravic vložijo pritožbo na tri odbore OZN, in sicer na Odbor za človekove pravice, Odbor za odpravo diskriminacije žensk in Odbor za odpravo rasne diskriminacije. Slovenija je sprejela pristojnost teh odborov, da lahko obravnavajo pritožbe posameznikov zoper Slovenijo s tem, ko je podpisala in ratificirala ustrezne mednarodne dokumente. Pred vložitvijo pritožbe na omenjene odbore mora posameznik v Sloveniji izčrpati vsa pravna sredstva, zadeva pa se presoja le, če ni obravnavana že pred drugimi mednarodnimi telesi. Odločitve odborov so za države članice zavezujoče, vendar pa sankcij za nespoštovanje ni, imajo pa predvsem veliko politično in moralno moč, saj lahko, če jih država ne spoštuje, le-to očrni v očeh mednarodne skupnosti.

5.3.1 Splošna deklaracija o človekovih pravicah in svoboščinah

Človekove pravice so naravne, prirojene, neodtujljive in jih ima kot take pravico uživati vsakdo. Te pravice so zapisane v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah in tudi v številnih konvencijah.

Splošna deklaracija človekovih pravic sodi med najpomembnejše dokumente, napisane na tem področju. V Splošni deklaraciji je zapisano, da se vsi ljudje rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice. Določa temeljne državljanske, politične, ekonomske, socialne in kulturne pravice.

Splošno deklaracijo človekovih pravic je leta 1948 sprejela in razglasila Generalna skupščina Združenih narodov. Nastala je kot posledica prizadevanj za mir in blaginjo na svetu ter zato, da se prepreči nova, tretja svetovna vojna. Po 2. svetovni vojni so se namreč ljudje začeli zavedati, kako pomembne so človekove pravice in kako je pomembno, da so kot take tudi zapisane in pravno zavarovane.

Splošna deklaracija človekovih pravic gradi na tem, da se vsi ljudje rodijo svobodni, da vsem pripadajo človeško dostojanstvo in enake pravice. Na tej podlagi bi morali drug z drugim ravnati v bratskem duhu.

Deklaracija vsebuje katalog najtemeljnejših pravic in svoboščin, ki morajo biti priznane vsakomur, ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino.

V svoji preambuli deklaracija opozarja na barbarska dejanja, ki žalijo človeško vest, saj zanikajo smisel človeške družbe, v kateri imajo vsi ljudje svobodo govora in

verovanja ter pravico, da živijo v miru, brez strahu in pomanjkanja. Ta del preambule izraža oceno Organizacije združenih narodov o dogajanjih iz druge svetovne vojne in prizadevanje, da se takšni dogodki v prihodnje preprečijo.

Splošna deklaracija človekovih pravic poudarja pomen varstva človekovih pravic za razvijanje prijateljskih odnosov med narodi in državami. Posebej poudarja pomen dostojanstva, enakopravnosti spolov ter prizadevanj za družbeni napredek in za ustvarjanje boljših življenjskih pogojev za vse ljudi. Deklaracija se sklicuje na prirodno človekovo dostojanstvo, ki skupaj s pravicami predstavlja temelj svobode, pravičnosti in miru na svetu.

Države članice Organizacije združenih narodov so se obvezale, da bodo pospeševale razvoj varstva ter spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Določba o prepovedi neenakega obravnavanja posameznikov je zelo pomembna, saj so jo po Deklaraciji o človekovih pravicah in svoboščinah prevzele številne nacionalne ustave in mednarodni dokumenti o varstvu človekovih pravic in svoboščin. Splošna deklaracija poudarja, da pri uživanju pravic in svoboščin ni dopustno razlikovanje, katerega podlaga bi bil politični, pravni oziroma mednarodni položaj dežele ali ozemlja, ki mu posameznik pripada. To pomeni, da človekove pravice in svoboščine uživajo vsi, tudi pripadniki držav oziroma ozemelj, ki niso neodvisna oziroma so pod skrbništvom kake druge države.

Splošna deklaracija človekovih pravic in svoboščin vsebuje določbe glede pravic, ki naj jih uživa vsakdo. Nekaj najpomembnejših pravic iz te deklaracije je naštetih v nadaljevanju.

PRAVICA DO ŽIVLJENJA: vsakdo ima pravico do življenja, do prostosti in do osebne varnosti. Nikogar ni mogoče držati v suženjstvu ali v tlačanski odvisnosti. Deklaracija izrecno prepoveduje suženjstvo in trgovanje s sužnji v kakršnikoli obliki (4. člen). Prav tako ne sme biti nihče podvržen mučenju ali okrutnemu, nečloveškemu in ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju (5. člen).

PREPOVED DISKRIMINACIJE: Splošna deklaracija v 7. členu prepoveduje diskriminacijo in zapoveduje enakost pred zakonom. Prepovedano je tudi ščuvanje k diskriminaciji. Vsi imajo pravico do enakega varstva pred diskriminacijo ali ščuvanjem k diskriminaciji.

PRAVICA DO UČINKOVITEGA PRAVNEGA SREDSTVA: vsakdo ima pravico do učinkovitega pravnega sredstva pred pristojnimi državnimi sodnimi oblastmi. Vsakdo ima pravico do pravičnega in javnega sojenja pred neodvisnim in nepristranskim sodiščem. Deveti člen deklaracije pravi, da nikogar ni mogoče samovoljno pripreti, pridržati ali izgnati.

V 11. členu Splošne deklaracije človekovih pravic sta opredeljeni domneva nedolžnosti in načelo zakonitosti v kazenskem postopku.

12. člen prepoveduje samovoljno vmešavanje v človekovo zasebno življenje, v njegovo družino, v njegovo stanovanje ali dopisovanje.

PRAVICA DO SVOBODNEGA GIBANJA IN NASTANITVE: vsakdo ima pravico do svobodnega gibanja in nastanitve. Splošna deklaracija pravi, da ima vsakdo pravico v drugih državah iskati in uživati pribežališče pred preganjanjem (azil), razen če gre za pregon, ki temelji na nepolitičnih kaznivih dejanjih (14. člen).

PRAVICA DO DRŽAVLJANSTVA: 15. člen Splošne deklaracije človekovih pravic določa pravico do državljanstva, ki ga ni nikomur mogoče samovoljno odvzeti. Vsakdo ima tudi pravico do spremembe državljanstva.

SKLENITEV ZAKONSKE ZVEZE IN USTANOVITEV DRUŽINE: vsak polnoletni moški in ženska ima pravico do sklenitve zakonske zveze brez kakršnekoli omejitve glede na raso, državljanstvo ali vero. Zakonska zveza se sklene samo s svobodno in polno privolitvijo obeh bodočih zakoncev (16. člen). 25. člen govori o zagotavljanju takšne življenjske ravni, ki družini omogoča zdravje in blaginjo ter vse potrebne socialne storitve.

PRAVICA DO PREMOŽENJA: Splošna deklaracija človekovih pravic poudarja pravico do premoženja in prepoveduje samovoljni odvzem premoženja (17. člen).

SVOBODA MISLI, VESTI IN VEROIZPOVEDI: po 18. členu Splošne deklaracije ima vsakdo pravico do svobode misli, vesti in veroizpovedi. Vsakdo ima pravico do svobode mišljenja in širjenja informacij ter idej.

SVOBODA MIRNEGA ZBIRANJA IN ZDRUŽEVANJA: Splošna deklaracija človekovih pravic v svojem 20. členu razglša svobodo mirnega zbiranja in združevanja ter prepoveduje prisilno včlanjevanje v katerokoli organizacijo.

Posamezniki imajo pravico sodelovati pri upravljanju javnih zadev svoje države, in sicer neposredno ali po svobodno izvoljenih predstavnikih. Splošna deklaracija poudarja, da je volja ljudstva temelj legitimnosti državne oblasti, zato mora temeljiti na poštenih volitvah in na spoštovanju načel splošne, enake in svobodne volilne pravice ter tajnosti glasovanja.

EKONOMSKE, SOCIALNE IN KULTURNE PRAVICE: vsakdo ima pravico do socialne varnosti ter do ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic. Le-te so nepogrešljive za posameznikovo dostojanstvo in svoboden razvoj njegove osebnosti.

PRAVICA DO DELA: vsakdo ima pravico do dela in do svobodne izbire zaposlitve. Za enako delo mora dobiti enako plačilo. Posamezniki lahko sodelujejo pri ustanavljanju in delovanju sindikatov (23. člen).

PRAVICA DO IZOBRAŽEVANJA: vsakdo ima pravico do izobraževanja, ki mora biti brezplačno vsaj na osnovni stopnji. Vsakdo ima pravico sodelovati v kulturnem življenju in se udeleževati kulturnih dogodkov. (Po Nova Vizija d.d., Varuh človekovih pravic. Splošna deklaracija človekovih pravic in temeljnih svoboščin)

Splošna deklaracija posebej poudarja pomen varstva nezaposlenih, invalidov, otrok, mater, vdov in starostnikov. Obsoja vse oblike diskriminacije in si prizadeva za razvoj osebnosti vsakega posameznika.

V sklepnem delu Splošna deklaracija človekovih pravic poudarja, da je vsakdo upravičen do takšne družbene in mednarodne ureditve, v kateri se lahko v polni meri uresničujejo pravice in svoboščine, določene s to deklaracijo.

Posamezniki pa nimajo le pravic, temveč tudi obveznosti do skupnosti, v kateri uresničujejo razvoj svoje osebnosti.

Omejitve pravic morajo biti določene z zakonom ter temeljiti na spoštovanju morale, javnega reda in splošne blaginje v demokratični družbi. Pravice in svoboščine, določene v Splošni deklaraciji človekovih pravic, se ne smejo izvajati v nasprotju s cilji in načeli Organizacije združenih narodov.

(Po Nova Vizija d.d., Varuh človekovih pravic. Splošna deklaracija človekovih pravic in temeljnih svoboščin)

Ta deklaracija je zelo pomembna ravno zato, ker so v njej zapisane pravice in svoboščine, ki so jih po njej prevzeli in se nanjo sklicujejo številni dokumenti, med drugim tudi EKČP.

5.3.2 Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah zagotavlja vsem moškim in ženskam uživanje vseh državljanskih in političnih pravic. Sprejet je bil 16. decembra 1966. leta, v veljavo pa je stopil 23. marca 1976. leta. Sprejela ga je Generalna skupščina Združenih narodov. Ta pakt zavezuje države podpisnice, da vzpostavijo učinkovito pravno sredstvo za kršitve v paktu priznanih pravic in svoboščin, tudi v primeru, če je kršitev storila uradna oseba. V primeru kršitev so države dolžne zagotoviti obravnavo le-teh pred pristojnimi državnimi organi in zagotoviti sodno varstvo.

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah je obsežnejši kot njegov brat dvojček, ki se nanaša na ekonomske, socialne in kulturne pravice. Preambula pakta o državljanskih in političnih pravicah je skoraj povsem enaka preambuli Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah in govori o človeškem dostojanstvu, priznavanje katerega je temelj svobode, pravice in miru na svetu. Človeško dostojanstvo je neločljivo od človeške osebnosti, pravice pa izhajajo iz tega dostojanstva. Preambula se sklicuje na Splošno deklaracijo o človekovih pravicah.

Tudi v svojem prvem členu je ta pakt podoben Mednarodnemu paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, v obeh paktih prvi člen govori o pravici narodov do samoodločbe.

Določene pravice, zapisane v paktu, se lahko omejijo le, kadar splošna nevarnost ogroža obstanek države. Omejitve so dopuščene le v omejenem obsegu, le toliko, kolikor in dokler izredno stanje to terja, in ne smejo imeti za posledico diskriminacije, ki bi temeljila na rasi, barvi kože, spolu, jeziku, veri ali socialnem poreklu. Nekaterih s paktom določenih pravic pa ni mogoče razveljaviti niti v izrednih razmerah. Te so pravica do življenja, prepoved mučenja in nečloveškega ravnanja, prepoved suženjstva in tlačanstva, prepoved zapora zaradi neizpolnjevanja pogodbenih obveznosti, načelo zakonitosti v kazenskem postopku ter pravica do svobode misli, vesti in veroizpovedi.

Pakt govori tudi o smrtni kazni. Ta se lahko izreče le za najhujše zločine v skladu z zakonodajo, ki je bila v veljavi takrat, ko je bilo kaznivo dejanje storjeno. Pakt se sicer zavzema za odpravo smrtno kazni, v njem je zapisano, da ima vsak človek prirojeno pravico do življenja. Pravica do življenja mora biti z zakonom zavarovana in nikomur ne sme biti življenje nezakonito odvzeto. Pakt pravi, da nihče ne sme biti podvržen mučenju ali nečloveškemu in ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju. Še posebej je prepovedano delati na kom brez njegovega dovoljenja medicinske ali znanstvene poskuse. Pakt prepoveduje tudi suženjstvo in tlačanstvo ter trgovino s sužnji. S paktom je vsakomur zagotovljena pravica do prostosti in osebne varnosti. Pakt določa vrsto pravic in jamstev za tistega, ki je bil zaprt ali priprt, zapoveduje spoštovanje dostojanstva vseh, ki jim je bila odvzeta prostost. Priporniki morajo biti ločeni od obsojencev in mladoletne osebe morajo biti ločene od odraslih. Določa tudi pravico do odškodnine za vsakogar, ki je bil nezakonito zaprt ali priprt.

Vsakdo, ki se zakonito nahaja na ozemlju neke države, ima pravico do svobode gibanja in nastanitve. Vsakdo ima pravico zapustiti državo in se vrniti v svojo državo. V paktu so zapisani pogoji, po katerih je lahko tujec izgnan iz določene države.

Pakt zapoveduje enakost vseh pred sodišči, domnevo nedolžnosti, načelo zakonitosti v kazenskem postopku, minimalna jamstva za vsakogar, ki je obdolžen storitve kaznivega dejanja, in prepoveduje ponovno sojenje o isti stvari. Pakt prepoveduje vmešavanje v zasebno življenje, v družino, stanovanje, dopisovanje posameznika in nezakonit napad na njegovo čast ali ugled.

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah posebno skrb posveča varstvu otrok, to varstvo mora otroku nuditi njegova družina, družba in država, ne glede na raso, barvo kože, spol, vero, narodno ali socialno poreklo, premoženje ali rojstvo. Vsak otrok ima pravico do državljanstva.

Vsakdo lahko brez kakršnekoli diskriminacije sodeluje pri upravljanju javnih zadev, lahko voli ali je izvoljen in so mu pod enakimi pogoji dostopne javne službe. Pakt zagotavlja enakost vseh pred zakonom brez kakršnekoli diskriminacije.

Pripadnikom narodnih manjšin se mora priznati pravica, da skupaj z drugimi člani svoje skupnosti uživajo lastno kulturo, izpovedujejo in prakticirajo svojo vero in uporabljajo svoj lastni jezik. (Po Ribičiču, 2007)

Prepovedana je zloraba pakta za spodkopavanje v njem določenih pravic ali zožujoča razlaga drugih pravnih aktov z izgovorom, da jih pakt ne priznava ali da jih priznava v manjši meri.

Za uresničevanje Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah je bil ustanovljen Odbor za človekove pravice. Sestavljajo ga državljani držav podpisnic tega pakta, ti so v Odboru v svojem osebнем svojstvu. Pogoj za izvolitev v Odbor so visoki moralni in strokovni standardi ter pravniške izkušnje. Pakt ureja sestavo in način delovanja Odbora za človekove pravice. Naloga Odbora je, da preučuje poročila, ki mu jih pošiljajo države podpisnice tega pakta, Odbor pa lahko obravnava tudi sporočila, v katerih ena država trdi, da se druga država podpisnica ne drži določil tega pakta oziroma da ne izpolnjuje svojih obveznosti, ki izhajajo iz tega pakta.

V zadnjem delu pakta so urejena vprašanja, povezana s podpisom in ratifikacijo pakta ter njegovo uveljavitvijo. K Mednarodnemu paktu o državljanskih in političnih pravicah je bilo sprejetih tudi nekaj fakultativnih protokolov. (Po Ribičiču, 2007, str. 80)

Pakt o državljanskih in političnih pravicah je posvečen ureditvi civilnih in političnih pravic. Pakt varuje pravice posameznika nasproti samovolji države, saj je za demokratične in pravne države značilno, da mora imeti vsak poseg države podlago v zakonu. Države ne smejo samovoljno posegati v avtonomijo posameznika. Pakt varuje temeljno pravico človeka do življenja in posveča pozornost tudi ranljivejšim skupinam, kot so otroci in narodne manjšine.

5.3.3 Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah je bil sprejet 16. decembra 1966. leta, veljati pa je začel 3. januarja 1967. leta. Sprejela ga je Generalna skupščina Združenih narodov.

Temeljni poudarek Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah je socialni napredek. Slednji je odvisen predvsem od uspešnega gospodarskega in drugega razvoja ter blaginje.

Preambula Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah govori o dostojanstvu, ki je prirejeno človekovi osebnosti. Državljanke in politične svoboščine naj uživa vsakdo, in to brez strahu in revščine. Vsakomur je potrebno omogočiti, da uživa svoje ekonomske, socialne in kulturne pravice, zato si je vsakdo dolžan prizadevati za napredek in spoštovati pravice, ki so priznane drugim.

Preambula Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah je enaka preambuli iz Pakta o državljanskih in političnih pravicah. Govori o tem, da imajo vsi narodi pravico do samoodločbe. Pravica do samoodločbe je pravica vsakega naroda, da si svobodno določa svoj politični status in si zagotavlja svoj ekonomski, socialni in kulturni razvoj. Vsi narodi imajo pravico do svobodnega razpolaganja s svojimi naravnimi bogastvi, mednarodno gospodarsko sodelovanje pa mora temeljiti na načelu vzajemnih koristi, pri čemer ne sme biti noben narod prikrajšan za svoja lastna sredstva za obstoj. Za pospeševanje uresničevanja pravic narodov do samoodločbe so odgovorne vse podpisnice tega pakta, vključno z državami, pod katerih okriljem delujejo nesamoupravna ozemlja in ozemlja pod skrbništvom.

Države podpisnice se zavezujejo, da bodo izkoristile naravne vire, s katerimi razpolagajo, in tako ustvarile podlago za postopno uresničevanje pravic, priznanih v Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. Skrbeti morajo za to, da se bodo pravice iz pakta uresničevale brez kakršnekoli diskriminacije. Ekonomske pravice pa bodo države podpisnice priznavale tudi tistim prebivalcem, ki niso njihovi državljani. Uživanje ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic mora biti enakopravno zagotovljeno vsem moškim in ženskam. Omejitve so lahko predpisane samo z zakonom in kadar to terjata narava pravic z namenom, da se izboljša splošno blaginjo.

Države podpisnice morajo svojim državljanom zagotavljati pravico do dela in jo z ustreznimi ukrepi tudi varovati. Ta pravica obsega pravico do možnosti zaslužka s svobodno izbranim ali sprejetim delom. Pakt poudarja pomen tehničnega in poklicnega usmerjanja in izobraževanja, ekonomskega, socialnega in kulturnega razvoja ter polne in produktivne zaposlenosti.

Pakt zagotavlja vsakomur pravico do ustreznih in pravičnih delovnih pogojev. Ti zajemajo pravičen zaslužek, enake možnosti napredovanja, ustrezen čas za počitek, prosti čas, varne delovne pogoje in omejitev delovnega časa s plačanim dopustom.

Vsakdo ima pravico do ustanavljanja sindikatov in do delovanja v njih. Sindikati imajo pravico, da ustanovijo združenja in nacionalne zveze ter da delujejo svobodno. Vsakdo ima pravico do stavke, ta se izvaja po zakonih posamezne države. Pravico do stavke je mogoče omejiti, ko gre za pripadnike oboroženih sil, policije ali uslužbenice v državni upravi.

Vsakdo ima pravico do socialne varnosti in do socialnega zavarovanja.

Pakt poudarja pomen družine, ki mora biti deležna čim večjega varstva in pomoči. Poudarja tudi svobodno sklenitev zakonske zveze ter pravice matere v zvezi z rojstvom. Poudarjen je tudi pomen varstva in pomoči otrokom ter mladini, prepovedano je zaposlovanje otrok pod določeno starostno mejo.

Vsak ima pravico do življenjskega standarda. Ta pravica se nanaša na položaj zaposlenega in na njegovo družino, vključuje pa tudi hrano, obleko in stanovanje. Vsakdo ima pravico do stalnega izboljševanja lastnih življenjskih razmer. Pakt poudarja pomen varstva pred lakoto in zavezuje države k njenemu odpravljanju. Pakt govori tudi o mentalnem in o fizičnem zdravju in o ukrepih, ki naj k temu prispevajo. Pakt poudarja pomen izobraževanja za razvoj in razumevanje, strpnost in prijateljstvo med narodi in rasami. Določa, da mora biti osnovno šolstvo brezplačno, prizadeva pa si tudi za postopno uvajanje brezplačnosti srednjega in višjega šolanja. Države podpisnice pakta morajo vsakomur zagotoviti pravico, da se udeležuje kulturnega življenja in uživa dosežke znanstvenega napredka. (Po Ribičiču, 2007)

Zloraba pakta je prepovedana, prav tako je prepovedana takšna razlaga, ki bi vodila do omejevanja pravic in svoboščin, določenih s tem paktom.

Države podpisnice Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah morajo o svojih ukrepih v zvezi z uresničevanjem v paktu priznanih pravic poročati generalnemu sekretarju, ta pa je dolžan tovrstna poročila posredovati v obravnavo Ekonomskemu in socialnemu svetu Organizacije združenih narodov. Ekonomski in socialni svet v sodelovanju s specializiranimi agencijami sprejema splošna priporočila in pošilja Generalni skupščini Združenih narodov poročila v zvezi z uresničevanjem pakta.

Zadnji del pakta govori o pogojih za podpis in ratifikacijo pakta ter opredeljuje, kako lahko pride do spremembe posameznih določb pakta.

(Po Ribičiču, 2007, str. 77)

Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah se je posvetil ureditvi civilnih in političnih pravic, zato je razumljivo, da se je njegov brat dvojček, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, posvetil ureditvi drugega, preostalega področja, to je ekonomskim in socialnim pravicam. Ekonomskim in socialnim pravicam je potrebno posvetiti enako pozornost kot političnim pravicam. Nanašajo se na boj proti revščini in na razvoj. Pisci tega pakta so prepoznali pomen vlaganja v izobraževanje, socialo, kulturo in napredek, pakt pa gre še celo korak dlje - s tem ko poudarja pomembnost pomoči državam v razvoju in prepoveduje izkoriščanje le-teh.

6 ZAKLJUČEK

Človekove pravice so prirojene. So pravice vseh ljudi, ki jih posameznik pridobi že takoj ob rojstvu in pripadajo vsakemu, ne glede na raso, vero, spol, jezik, versko pripadnost, politično ali drugo prepričanje, narodnost ali socialni izvor, premoženje, rojstvo ali kakšno drugo okoliščino.

Namen moje diplomske naloge je bil predstaviti, kako so te pravice mednarodno zavarovane. Mednarodno so človekove pravice zavarovane s strani mednarodnih organizacij kot so OZN, EU in Svet Evrope. Ravno te tri mednarodne organizacije na področju varstva človekovih pravic igrajo glavno vlogo in si najvidneje prizadevajo za spoštovanje človekovih pravic, zato sem jih v diplomski nalogi tudi predstavila. Ker pa me je zanimalo tudi to, kdaj se je pojavilo zavedanje o tem, kako pomembne človekove pravice dejansko so, sem v svoji diplomski nalogi predstavila tudi kratek zgodovinski opis razvoja področja človekovih pravic. Ugotovila sem, da so se ljudje pomembnosti spoštovanja človekovih pravic začeli zavedati že zelo zgodaj. Te pravice so poskušali zapisati v različnih dokumentih, z namenom, da bi se jih spoštovalo. Tako je bila leta 1215 v Angliji podpisana Velika lista svoboščin, s katero so omejili moč angleških monarhov. Kralj se je odrekel nekaterim pravicam ter se zavezal, da bo spoštoval zakon. Ta listina je bila zelo pomemben prispevek k razvoju človekovih pravic, saj je pripeljala do vladavine zakona. Pred to listino so namreč monarhi lahko kmetu samovoljno odvzeli zemljo ali ga pripravili. Po podpisu listine so se stvari spremenile do te mere, da je moral imeti monarh podlago v zakonu, da je lahko kmetu odvzel zemljo. Tako delujejo tudi današnji pravni sistemi - vsaka poteza oblasti mora imeti podlago v ustavi, zakonu ali podzakonskih aktih.

V Angliji je bilo podpisanih še nekaj dokumentov, ki so prispevali k razvoju človekovih pravic, taka dokumenta sta bila leta 1679 Habeas Corpus Act in nato leta 1791 Bill of Rights.

Vendar pa se zavedanje o pomembnosti človekovih pravic v preteklosti ni pojavljalo samo v Angliji. Leta 1776 je ustavodajna skupščina Virginije sprejela Virginia Declaration of Rights, ta je kasneje vplivala na izjavo o neodvisnosti Amerike.

Tudi v Evropi se je začelo razvijati zavedanje o pomembnosti človekovih pravic že zelo zgodaj. Za predhodnike boja za človekove pravice štejemo Tomaža Akvinskega, Francisca de Vitoria, Huga Grotiusa in Emmericha de Vattela, za najpomembnejši listino človekovih pravic pa v Evropi veljata Splošna deklaracija človekovih pravic, Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in po novem tudi Listina temeljnih pravic EU.

Zavedanje o pomenu človekovih pravic se je torej pojavilo že zelo zgodaj, najprej je šlo predvsem za izboljšanje položaja kmetov in podložnikov nasproti monarhom in kraljem, nato za odpravo suženjstva, trgovine s sužnji in tlačanstva. Vedno pa je šlo za boj navadnih ljudi, podložnikov, kmetov proti oblasti, državi. Pravice navadnih ljudi so bile v podrejenem položaju in so trpele, potrebno jih je bilo zavarovati. Postopoma so si ljudje izborili pravno zavarovanje in uresničevanje pravic, ki je imelo podlago v

mednarodnih dokumentih in v zakonu. Bistveno je k temu pripomogla 2. svetovna vojna in pojav nacizma ter grozote, ki sta jih povzročila. Med 2. svetovno vojno je bila Evropa porušena in na robu obupa. Prihajalo je do množičnih kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin, prihajalo je do kršitve temeljne pravice do življenja, mučenja, nezakonitega pripora in zapiranja ljudi, prisilnega dela itd. Take kršitve se štejejo med grobe kršitve človekovega dostojanstva, zato so se mednarodne organizacije zavzele za to, da se le-te ne bi več ponavljale. Najprej se je za zavarovanje človekovih pravic zavzela OZN, nato pa še nekatere druge mednarodne organizacije, kot sta Svet Evrope in EU. Prišlo je do nastanka številnih konvencij, protokolov in deklaracij, ki so jih države podpisnice morale ratificirati in implementirati v svoje pravne sisteme. Morale so jih tudi dosledno izvajati in spoštovati ter si prizadevati za stalno izboljševanje razmer na področjih, ki so jih urejale. Tako je prišlo do dvojnega pravnega varstva človekovih pravic - zavarovane so najprej na ravni držav in še na mednarodni ravni. Na ravni držav jih varujejo ustave, zakoni ter nacionalna sodišča, na mednarodni ravni pa deklaracije, konvencije in mednarodna sodišča, kot sta Sodišče evropskih skupnosti in Evropsko sodišče za človekove pravice.

Med prebiranjem strokovne literature sem lahko izluščila nekaj najpomembnejših in nepogrešljivih pravic, ki jih omenjajo skoraj vsi dokumenti s področja varstva človekovih pravic. Ugotovila sem, da je večina teh pravic povzetih po Splošni deklaraciji o človekovih pravicah in svoboščinah, ki predstavlja najpomembnejši dokument v zgodovini človekovih pravic, saj je prva takšna deklaracija, v kateri je zajet katalog človekovih pravic, ki so jih države podpisnice morale spoštovati in jih tudi izvajati. Po njej se zgleduje EKČP, nadalje pa se po njej zgledujejo ustave številnih držav in Listina o temeljnih pravicah EU, ki je najnovejši dokument na tem področju. Evropa ga je dobila leta 2009.

Med najpomembnejše in nepogrešljive človekove pravice iz Splošne deklaracije o človekovih pravicah in svoboščinah, in tudi iz drugih mednarodnih dokumentov, ki se zgledujejo po njej, sodi predvsem pravica do življenja. Vsakdo ima pravico do življenja, ta pravica je prirojena oziroma pridobljena z rojstvom. Življenja se ne sme nikomur nezakonito odvzeti. Ta pravica mora biti tudi ustrezno zavarovana z zakoni in kaznovana, če je kršena. Pravica do življenja in nedotakljivost le-tega se je izkazala za tako pomembno, da je zapisana v vseh treh pomembnejših mednarodnih dokumentih (v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, EKČP ter v Listini temeljnih pravic EU). Vsakdo ima pravico do prostosti in do osebne varnosti. Nadalje vsi ti dokumenti o varovanju človekovih pravic omenjajo prepoved mučenja, nečloveškega in ponižujočega ravnanja ali kaznovanja, držanja v tlačanstvu ter v prisilnem delu. Prepoveduje se tudi suženjstvo ali kakršnokoli trgovanje s sužnji. Nikogar ni mogoče samovoljno pripreti ali zapreti. Ta prepoved izhaja iz spoštovanja človekovega dostojanstva in človekove osebnosti. Mednarodni dokumenti o varstvu človekovih pravic poudarjajo človekovo dostojanstvo in pomembnost spoštovanja tega dostojanstva. Poudarjajo tudi prepoved kakršnekoli diskriminacije glede na raso, vero, barvo kože, politično ali drugo prepričanje, jezik, narodno pripadnost ali kakršnokoli drugo okoliščino. Nihče ne sme biti diskriminiran pred državnimi organi,

pri izbiri poklica, pri izobraževanju, verskem ali kulturnem udejstvovanju. Pred zakonom so vsi enaki. Vsakdo ima tudi pravico do pravnega in sodnega varstva lastnih pravic, če pride do njihove kršitve. Prepoveduje se zagovarjanje diskriminacije in spodbujanje k rasnim in drugim podobnim oblikam sovraštva. Mednarodni dokumenti so problemu diskriminacije posvetili veliko pozornosti in tem problemu pripisujejo pomembnost. Potrebno se je boriti proti vsakršni diskriminaciji, zato nekaterim posameznikom priznavajo posebne pravice, da bi dejansko dosegli enakost. Med takšne posameznike se štejejo narodne manjšine ter pripadniki nekaterih skupnosti (kot npr. romska skupnost).

Posebno pozornost mednarodni dokumenti posvečajo tudi otrokom, materam in družini. Družina je temelj vsake družbe, zato jo je potrebno ustrezno zavarovati. Potrebno je poskrbeti za življenjski standard ogroženih družin (obleka, hrana, bivališče). Otroci ne smejo biti nikakor diskriminirani. Otrokom mora biti na voljo tudi izobrazba. Šolanje otrok mora biti vsaj na osnovni stopnji brezplačno, mednarodne organizacije pa se trudijo tudi za brezplačnost srednjega in višjega šolstva. Izobraževanje je pomembno nasploh, mednarodne organizacije si prizadevajo, da bi se čim več ljudi udeleževalo izobraževanja, to naj širi ideje bratstva, strpnosti, razumevanja, enakosti in solidarnosti vseh narodov.

Vsakdo ima pravico do svobode misli, vesti in veroizpovedi. Vsakdo lahko svobodno širi svoje ideje in se združuje z drugimi. Dokumenti omenjajo tudi druge pravice, ki so predvsem politične ali ekonomske in socialne narave.

Mednarodni dokumenti obravnavajo tudi možnost omejitve nekaterih človekovih pravic in temeljnih svoboščin, le-te pa morajo imeti svojo podlago v zakonu. Človekove pravice so omejene s pravicami drugih in v primerih, ki jih določajo ustava ali zakoni. Pravice se lahko omejijo v vojnem ali izrednem stanju, ko je ogrožen obstoj države ali življenje, premoženje in zdravje ljudi. Smejo se razveljaviti ali omejiti le za čas trajanja vojnega ali izrednega stanja, vendar v obsegu, ki ga lahko stanje zahteva in tako, da sprejeti ukrepi ne povzročajo neenakopravnosti, ki bi temeljila le na rasi, narodni pripadnosti, družbenem stanju ali katerikoli drugi osebni okoliščini. Tako se lahko omejijo nekatere pravice, npr. pravica do stavke pripadnikom vojaških sil, policije ali uslužbencem v državni upravi, pravica do svobode gibanja, pravica do nedotakljivosti stanovanja, varstva tajnosti pisem, dopisovanja, pravica do svobode gibanja in združevanja ter nekatere druge pravice, katerih omejevanje zakon dopušča. Nekaterih pravic pa se ne sme razveljaviti ali omejiti. Mednarodni dokumenti prepovedujejo omejitev ali razveljavitev pravic, kot so nedotakljivost življenja, prepoved mučenja, varstvo človekove osebnosti in dostojanstva, načela zakonitosti v kazenskem postopku, pravna jamstva v kazenskem postopku, svoboda vesti, domneva nedolžnosti. Teh pravic in svoboščin se ne sme omejiti ali razveljaviti niti v izrednem stanju ali ko je ogrožen obstoj države.

Zgoraj naštetе pravice vsebujeta dva dokumenta, ki sta se izkazala za najpomembnejša mednarodna dokumenta s področja človekovih pravic, to sta Splošna deklaracija človekovih pravic, ki jo je uveljavila OZN leta 1948, in EKČP, ki je bila podpisana leta 1950 pod okriljem Sveta Evrope.

Tema dokumentoma se je leta 2009 pridružila še Listina temeljnih pravic EU. Listina je postala veljavna s podpisom Lizbonske pogodbe, katere del je bila. Tako OZN kot tudi Svet Evrope sta imela svoja pravna dokumenta, ki varujeta človekove pravice, zato je razumljivo, da je takšen dokument dobila tudi Evropska unija. EKČP se po svoji vsebini zgleduje po Splošni deklaraciji o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, Listina o temeljnih pravicah EU pa se zgleduje po EKČP. Torej vsebuje skoraj vse pravice, ki jih vsebujeta njeni predhodnici, vendar pa gre še nekoliko dlje. Listina namreč poleg že znanih, »starih« pravic, vsebuje tudi »nove« pravice, ki so svoje mesto tu našle predvsem kot posledica razvoja na vseh področjih (informatika, genetski inženiring...). Med take pravice, zapisane v Listini, sodijo predvsem varstvo osebnih podatkov, pomembna je pravica do dostopa do dokumentov, ki vključuje pravico vsakega državljanca Unije do dostopa do dokumentov institucij EU, in pravice delavcev, ki so v Listini nekoliko razširjene. Druga novost je ta, da Listina o temeljnih pravicah EU opušča razlikovanje med pravicami, ki ga je bilo mogoče opaziti v EKČP in Splošni deklaraciji o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, saj v enem samem dokumentu združuje vse osebne pravice. To sta dve glavni razliki, ki ločujeta Listino od EKČP in Splošne deklaracije o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. Listina je torej v »koraku s časom«. Listina prinaša nekatere nove pravice, hkrati pa ne omejuje ali odpravlja pravic, zagotovljenih v drugih dokumentih.

Vidno vlogo na področju mednarodnopravnega varstva človekovih pravic sta odigrala tudi dva dokumenta OZN, ki jima lahko rečemo tudi »brata dvojčka«, in sicer Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah ter Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. Dokumenta obsegata, tako kot je v naslovu rečeno, eden politične in civilne, drugi pa ekonomske, socialne in kulturne pravice. Prvi varuje pravice posameznika nasproti samovolji države, drugi pa posamezniku daje pravico do razvoja in duhovne rasti ter s tem omogoča ekonomski in socialni napredek držav. OZN je človekove pravice v tem primeru razdelila na dva dela, skupaj pa ta dva dokumenta pokrivata celotno področje človekovih pravic.

Vsi dokumenti vsebujejo obširen katalog človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki jih morajo države podpisnice svojim državljanom dosledno zagotavljati in jih spoštovati. Na podlagi teh dokumentov so bile napisane ustave številnih držav, tudi naša.

Ni pa dovolj, da so te pravice zapisane v konvencijah in deklaracijah. Potrebno jih je tudi spoštovati. Ugotovila sem, da so mednarodne organizacije zato, da se pravic iz teh dokumentov ne bi kršilo, ustanovile posebne institucije. Takšna institucija je Evropsko sodišče za človekove pravice, ki je bilo ustanovljeno z EKČP s strani Sveta Evrope. Na tem sodišču vsako leto obravnavajo veliko kršitev človekovih pravic. Obravnavajo tako tožbe tipa posameznik - država, ko posameznik toži državo, ker meni, da so mu bile pravice kršene s strani države, kot tožbe tipa država - država, v tem primeru pa ena država članica toži drugo državo članico, ker meni, da ta država ne izpopolnjuje obveznosti, ki izhajajo iz mednarodnih dokumentov, ali pa da na svojem ozemlju krši človekove pravice in temeljne svoboščine. Sodišče kršitelje kaznuje tako, da jim naloži plačilo pravične odškodnine za kršitev in plačilo stroškov.

Za dosledno spoštovanje človekovih pravic skrbi tudi Sodišče evropskih skupnosti (ECJ) pod okriljem EU, s sedežem v Luxembourg, ki je vrhovna sodniška oblast v EU. Vloga tega sodišča je, da zagotovi pravilno tolmačenje zakonodaje Skupnosti. Sodišče ima dve glavni nalogi, in sicer nadzor nad zakonitostjo aktov Skupnosti in zagotavljanje enotne razlage in uporabe prava Skupnosti.

Kot sem ugotovila, je obema sodiščema skupno to, da mora pritožnik, preden se pritoži na sodišče, izkoristiti vsa pravna sredstva v svoji državi. To je posledica dejstva, da si mednarodne organizacije prizadevajo, da bi države same poskrbele za učinkovito varstvo človekovih pravic na svojem ozemlju in da tega ne bi prelagale na mednarodne institucije. Vendar pa žal do tega prelaganja prihaja, saj je na obeh sodiščih, še posebej pa na Evropskem sodišču za človekove pravice, mnogo pritožb zaradi kršitev teh pravic. Ker pa so vse države članice EU tudi hkrati tudi članice Sveta Evrope, to pomeni, da lahko državljani EU, če menijo, da so jim kršene človekove pravice, vložijo tožbo tako pred Evropsko sodišče za človekove pravice, kot pred Sodišče evropskih skupnosti, kar pa predstavlja nekakšno dvojno varovanje človekovih pravic.

Države kršiteljice se torej lahko privede pred mednarodno sodišče in se jih za kršitve človekovih pravic tudi kaznuje. Kazen je običajno denarna. Pomembno je dejstvo, da prav ta denarna kazen lahko resno ogrozi javne finance države, zato se države raje izognejo sojenju pred sodiščem. Drug pomemben razlog, zakaj države spoštujejo človekove pravice, je tudi moralen. Moralni učinek kazni namreč še kako vpliva na države, s tem ko so javno obtožene kot kršiteljice človekovih pravic.

Druga institucija, s katero se varujejo človekove pravice in temeljne svoboščine, je institucija Varuha človekovih pravic. Ugotovila sem, da ima vsaka država svojega varuha, poleg nacionalnih varuhov pa obstaja tudi Evropski varuh človekovih pravic, ki deluje v okviru EU. Evropski varuh skrbi za promocijo in uresničevanje človekovih pravic in nadzira izvrševanje človekovih pravic v EU. Varuje človekove pravice posameznika v nasprotju do institucij EU. Varuh ima predvsem moralni učinek v boju proti kršiteljem, saj lahko, če kršitelji ne prenehajo s kršitvijo, o tem opozori javnost, to pa ima takšen pomen, da se kršitelji večinoma raje izognejo javnemu konfliktu z varuhom in odpravijo kršitev. Podobno vlogo, kot jo ima varuh človekovih pravic v EU, ima tudi komisar za človekove pravice, ustanovljen pod okriljem Sveta Evrope. Komisar tako kot varuh človekovih pravic promovira človekove pravice po vsem svetu, preiskuje primere kršitev in opozarja na spoštovanje človekovih pravic.

Razlika med tema dvema institucijama je ta, da varuh človekovih pravic preiskuje primere kršitev znotraj EU (preiskuje, če so institucije EU kršile človekove pravice), komisar za človekove pravice pa preiskuje kršitve človekovih pravic v državah, članicah Sveta Evrope. Komisar tudi sodeluje z drugimi mednarodnimi organizacijami, ki se ukvarjajo z zaščito človekovih pravic, ena izmed njih pa je tudi EU.

Poleg varuha v Evropski uniji človekovim pravicam veliko pozornosti posveča tudi Evropski parlament. Parlament velja za velikega zagovornika človekovih pravic, ki le-te tudi promovira. Zavzema se za človekove pravice tako v EU kot tudi za

spoštovanje le-teh v tretjih državah in državah v razvoju, v katerih je spoštovanje teh pravic zelo ogroženo.

Spoštovanje človekovega dostojanstva in osebnosti je zelo pomemben pojem za mir in blaginjo v svetu. Tega so se kmalu po 2. svetovni vojni zavedale številne mednarodne organizacije, ki so se odločile človekovo dostojanstvo tudi zavarovati. To so storile z različnimi deklaracijami, konvencijami in protokoli, vsem je skupno, da vsebujejo obširen katalog človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki naj bodo ustrezno pravno zavarovane in se jih ne sme kršiti. Evropske države so se združile v upanju, da bi se preprečile nove vojne in novi spopadi, ter se s podpisom teh mednarodnih dokumentov zavezale k spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Na tem področju je bilo narejenega veliko, tako v okviru EU kot v okviru Sveta Evrope in OZN. Že dejstvo, da so se te mednarodne organizacije zavzele za zavarovanje človekovih pravic, nekatere pa celo nastale ravno s tem namenom (OZN), govori o tem, kako pomembne so človekove pravice za človeštvo. Organizacije si prizadevajo za uresničevanje pravic ter za to, da se kršitelje primerno kaznuje. S kaznovanjem kršiteljev hočejo dati zgled za podobna ravnanja v prihodnje, hkrati pa želijo svetu dati vedeti, da kršitve človekovih pravic niso sprejemljive. Cilj boja za človekove pravice je, da bi le-te spoštovali v vseh državah sveta in tudi ravnali v skladu z njimi. Vendar pa obsežna sodna praksa mednarodnih sodišč kaže, da bo v tej smeri potrebno še veliko storiti tudi v prihodnje. Mednarodne organizacije so pripomogle k temu, da se človekove pravice vse bolj spoštujejo v njihovih državah članicah, bilo pa bi tudi dobro, da bi te mednarodne organizacije svojo pozornost bolj usmerile v tretje države, predvsem v države v razvoju, kjer žal še vedno prihaja do grobih kršitev človekovih pravic.

LITERATURA IN VIRI

LITERATURA

BETTEN, Lammy, GRIEF, Nicholas. EU law and human rights. Longman, London, New York, 1998.

BLACKBURN, Robert, BUSUTTIL, James. Human Rights for the 21st Century. Pinter, London, 1997.

Človekove pravice: zbirka mednarodnih dokumentov I. del. Društvo za združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana, 1995.

Človekove pravice: zbirka mednarodnih dokumentov II. del. Društvo za združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana, 1996.

GOMIEN, Donna. Kratek vodič po Evropski konvenciji o človekovih pravicah. Ministrstvo za zunanje zadeve, Ljubljana, 1995.

JANIS, Mark W., KAY, Richard S., BRADLEY, Anthony W. European human rights law. Oxford university press, Oxford, New York, 2008.

KRISTAN, Ivan. Ustavna pritožba. V: ROVŠEK, Jernej (ur.): Slovenija in evropska konvencija o človekovih pravicah: zbornik razprav. Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Ljubljana, 1993, str: 117 – 127.

RIBIČIČ, Ciril. Evropsko pravo človekovih pravic: izbrana poglavja. Pravna fakulteta = Facultas iuridica, Ljubljana, 2007.

RISSE KAPPEN, Thomas, ROPP, Stephen, SIKKINK, Kathryn. The power of human rights: international norms and domestic change. Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

TURK, Boštjan J., LAMPE Rok, BOŠNJAK, Marko, TERŠEK, Andraž. Človekove pravice v pravnih in sodnih postopkih. LEGALIA, Ljubljana, 2004.

UDE, Lojze. Sodno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin. V: ROVŠEK, Jernej (ur.): Slovenija in evropska konvencija o človekovih pravicah: zbornik razprav. Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Ljubljana, 1993, str. 127 – 139.

Varstvo človekovih pravic z uvodnimi pojasnili Jerneja Rovška. Časopisni zavod Uradni List Republike Slovenije, Ljubljana, 1994.

VIRI

1. ANTOINE-GRÉGOIRE, Jean-Louis. Spoštovanje temeljnih pravic v EU. URL= »http://infoeuropa.sliven.bg/eu_fact_sheets/citizen/respect/article_7173_sl.htm«. 2007 - 2008
2. Blamcast. Društvo za Združene narode za Slovenijo. URL= »<http://www.unaslovenia.org/>«. 2008 - 2009
3. Blamcast. Društvo za Združene narode za Slovenijo - Človekove pravice za vsakogar. URL= »<http://www.unaslovenia.org/ozn/cp>«. 2008 - 2009
4. CURIA. Sodišče - Predstavitev. URL= »http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_9089/presentation«. 15. 12. 2009
5. CURIA. Sodna praksa. URL= »http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/«. 15.12.2009
6. DREV, Matjaž. Empirično preučevanje človekovih pravic pdf. URL= »<http://www.fvv.uni-mb.si/dv2008/zbornik/clanki/Drev.pdf>«. 25. 12. 2009
7. Državno pravobranilstvo Republike Slovenije. Odločitve Evropskega sodišča za človekove pravice. URL= »<http://www2.gov.si/dp-rs/escp.nsf>«. 5. 1. 2010
8. EUROPA. Evropski varuh človekovih pravic. URL= »http://europa.eu/institutions/others/ombudsman/index_sl.htm«. 20. 2. 2010
9. EUROPA. Lizbonska pogodba - Na kratko o Lizbonski pogodbi. URL= »http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_sl.htm«. 20. 2. 2010
10. EUROPA. Sodišče evropskih skupnosti. URL= »http://europa.eu/institutions/inst/justice/index_sl.htm«. 15. 12. 2009
11. Evropski varuh človekovih pravic - Na prvi pogled. URL= »<http://www.ombudsman.europa.eu/atyourservice/ataglace.faces>«. 1995 - 2009
12. Generalni sekretariat Sveta EU. Zagotavljanje varstva – smernice Evropske unije glede zagovornikov človekovih pravic. URL= »<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16332-re02.sl08.pdf>«. 11. 10. 2009
13. Huba d.o.o., Informatika Mihelac. Evropsko sodišče za človekove pravice - Predstavitev. URL= »http://www.coe.si/sl/evropsko_sodisce_za_clovekove_pravice/predstavitev/«. 10. 9. 2009

14. Huba d.o.o., Informatika Mihelac. Organi in institucije - Generalni sekretar. URL= »http://www.coe.si/sl/organi_in_institucije/generalni_sekretar/«. 1. 2. 2010
15. Huba d.o.o., Informatika Mihelac. Organi in institucije - Komisar za človekove pravice. URL= »http://www.coe.si/sl/organi_in_institucije/Komisar_za_clovekove_pravice/«. 1. 2. 2010
16. Huba d.o.o., Informatika Mihelac. Organi in inštitucije - Kongres lokalnih in regionalnih oblasti. URL= »http://www.coe.si/sl/organi_in_institucije/kongres_lokalnih_in_regionalnih_oblasti/«. 25. 12. 2009
17. Huba d.o.o., Informatika Mihelac. Organi in inštitucije - Parlamentarna skupščina. URL= »http://www.coe.si/sl/organi_in_institucije/parlamentarna_skupscina/predstavitv/«. 22. 11. 2009
18. JAMNIK, Drago. Človekove pravice in temeljne svoboščine. URL= »http://www.ednevnik.si/entry.php?w=jamnik&e_id=32431«. 26. 7. 2007
19. KRIVIC, Matevž. Svet nas kritizira - naši mediji pa molčijo. URL= »http://www.mladina.si/tednik/200615/clanek/slo-kolumna--matevz_krivic/«. 2006
20. Krožek PREMIK, Trst. Pravno - zgodovinski priročnik za slovenščino v Italiji. URL= »<http://www.kozina.com/premik/I.htm>«. 15. 12. 2001
21. Ministrstvo za javno upravo. Človekove pravice in temeljne svoboščine. URL= »http://www.otroci.gov.si/index.php?option=com_content&task=view&id=131&Itemid=282«. 2007
22. MMC RTV SLO. Lizbonska pogodba pod drobnogledom. URL= »<http://www.rtv slo.si/evropska-unija/lizbonska-pogodba-pod-drobnogledom/80540>«. 13. 12. 2007
23. Nova Vizija d.d. Varuh človekovih pravic - Splošna deklaracija človekovih pravic in temeljnih svoboščin. URL= »<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102>«. 2005
24. ORG.TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade za komuniciranje. Politična vloga parlamenta - zunanja politika. URL= »<http://www.evropa.gov.si/si/institucije-in-organi/evropskiparlament/politcna-vloga-parlamenta-eu>«. 15. 12. 2009

25. ORG.TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade RS za komuniciranje. Sodišče evropskih skupnosti. URL= »<http://www.evropa.gov.si/si/institucije-in-organi/sodisce-evropskih-skupnosti/>«. 20. 10. 2009
26. ORG.TEND d.d.o., Formitas. Urad vlade RS za komuniciranje. Pogosta vprašanja. URL= »[http://www.evropa.gov.si/si/vsebina/pogosta-vprasanja/vprasanje/news//a8ecabf9f6/?tx_evropafaq_pi1\[q\]=27&tx_evropafaq_pi1\[view\]=1](http://www.evropa.gov.si/si/vsebina/pogosta-vprasanja/vprasanje/news//a8ecabf9f6/?tx_evropafaq_pi1[q]=27&tx_evropafaq_pi1[view]=1)«. 19. 10. 2009
27. Renderspace d.o.o., Ministrstvo za zunanje zadeve. Generalni sekretar Sveta Evrope. URL= »http://www.mzz.gov.si/si/coe/o_svetu_evrope/organi_in_institucije_sveta_evrope/generalni_sekretar_sveta_evrope/«. 25. 1. 2010
28. Renderspace d.o.o., Ministrstvo za zunanje zadeve. Listina EU o temeljnih pravicah. URL= »http://www.mzz.gov.si/si/zunanja_politika/evropska_unija/lizbonska_pogodba/listina_eu_o_temeljnih_pravicah/«. 25. 1. 2010
29. Renderspace d.o.o., Ministrstvo za zunanje zadeve. Najpomembnejši mednarodnopravni dokumenti iz področja človekovih pravic. URL= »<http://mzz.gov.si/index.php?id=739>«. 16. 10. 2009
30. Renderspace d.o.o., Ministrstvo za zunanje zadeve. O Svetu Evrope. URL= »http://www.mzz.gov.si/si/coe/o_svetu_evrope/«. 15. 12. 2009
31. Renderspace d.o.o., Ministrstvo za zunanje zadeve. Odbor ministrov Sveta Evrope. URL= »http://www.mzz.gov.si/si/coe/o_svetu_evrope/organi_in_institucije_sveta_evrope/odbor_ministrov_sveta_evrope/«. 22. 11. 2009
32. Renderspace d.o.o., Ministrstvo za zunanje zadeve. Parlamentarna skupščina Sveta Evrope. URL= »http://www.mzz.gov.si/si/coe/o_svetu_evrope/organi_in_institucije_sveta_evrope/parlamentarna_skupscina_sveta_evrope/«. 15. 12. 2009
33. Skupina Evropske ljudske stranke (krščanskih demokratov) in Evropskih demokratov v Evropskem parlamentu. LISTINA o temeljnih pravicah Evropske Unije pdf. URL= »http://www.eppgroup.eu/Activities/docs/charter_eu/sl.pdf«. 2007
34. Splošna deklaracija človekovih pravic. URL= »<http://www.varuhr.si/index.php?id=108>«. 23. 3. 2009

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

ČP	Človekove pravice
ECJ	Sodišče evropskih skupnosti
ESČP	Evropsko sodišče človekovih pravic
EU	Evropska unija
OZN	Organizacija združenih narodov
SE	Svet Evrope
ZN	Združeni narodi

IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA

Podpisana Tamara Kreže izjavljam, da sem to diplomsko delo napisala in izdelala samostojno. Strinjam se z njegovo objavo na internetu.

Tamara Kreže

Diplomsko delo je lektorirala Jasna Drnovšek, profesorica slovenščine.